CİLD : 1 ★ SAYI : 2 1 EKİM 1953

Tarih Dünyası

FAHRİ BİLGE
KÜTÜPHANESİ

Çok mühim ve hayatî bir davamız

Yeni Tarih Dünyası, kültür hayatımızda büyük bir boşluğu doldurma gayesile çıktığını söyler ve bu uğurda bir çok fedakârlıklara katlanırken, bu hizmetin memleket ölçüsünde olması temennisini de izhar etmekten kendini alamamaktadır. İkinci Dünya Harbinden önce, Orta Avrupada tetkik seyahati yapan bir Türk muharriri, Bulgaristanda şahidi olduğu bir hâdisey anlatmıştı. Bulgaristanda, eser verecek bir müellif, Maarif Vekâletine hazırlıyacağı eser hakkında malûmat verdikten sonra, vazifesine başladığı vakit, Maarif Vekâ'eti, eser tamamlanıncıya kadar o müellife bir aylık bağlamakta ve millî saray ve kütüphanelerden istifade etmek istediği yazma ve basma vesikaları, müellifin ayağına kadar, kendi memurları ile göndermektedir.

Müellif, bir kütüphaneye: «Falan kitabı tetkik için istiyorum» dedi mi, eser, bir kaç saat sonra masasındadır.

Yeni Tarih Dünyası için, İtalyan müzelerinden bazı veikalar istedik. Gördüğümüz kolaylığa hayran kaldık.

Bu noktaları kaydettikten sonra, şuna işaret etmek isteriz ki, Millî Eğitim Bakanlığımız, bu güne kadar mevcut bazı formaliteleri kaldırılarak, muhtaç olduğumuz eserlere bizi kavusturmak için çok geniş imkânlar hazırlamalıdır.

Bu vün memleketimizde muayyen sahalarda yetişmiş öyle kıymetler vardır, ki bunlar, gelecekte heyetlerin başaramıyacağı işleri, tek başlarına ve çok mükemmel şekilde başarabilirler. Fakat imkânsızlıklar, bu kıymetleri faydalı olmaktan alakoymaktadır. Bu husuta sonu gelmez misaller verebiliriz.

Lûgatçe-i Felsefe müellifi, merhum İsmail Fenni'yi bir gün evinde ziyaret etmiştim. Bana bir bavul dolusu yazılmış, fakat basılmamış, kendi sahasında hepsi kıymet olan eserler gösterdi. Bunlar, hâlâ basılmamıştır.

Millî Eğitim Vekâleti, klâsikleri tercüme ettirir, bazı nadir tarihî eserleri bastırırken, memleketin tanınmış ve sahalarında otorite olan şahısları da ayrı ayrı verimli olmaya sevk etmelidir. Ciddî, ilmî, faydalı esere teşne bir kütle, esersizlik yüzünden okuma zevkini de kaybetmektedir. Bu hususta harcanacak emeğin vereceği meyve, emin olalım ki, çok verimli olacaktır. Meselâ bir kültür seferberliği, meselâ bir de bu sahada beş senelik plân, bir çok muafiyetlerle tatbik edilirse, Türk kütüphanesi gözleri kamaştıracak bir zenginliğe ulaşacaktır.

İstanbul fethinin 500 üncü yılı münasebetiyle yapılan neşriyat, bize bir kaç kıymetli eser kazandırırken, şu acı hakikati de öğretmiştir: Fatih'e dair o kadar ecnebi me'haz vardır ki, bunların yarısı henüz dilimize çevrilmemiştir.

Türkiyemiz için yüzlerce, binlerce eser, bu gün bizim meçhulümüzdur. Türk kütüphanelerni dolduran yüzlerce, binlerce, on binlerce yazma eser, milyonlarca vesika, henüz tasnif edilmemiştir.

Bütün bunlar, Millî Eğitim Vekâletinin bir seferberlik ilân etmesini, mühim, verimli programlar hazırlamasını zarurî kılmaktadır.

N. A. B.

KAPAK RESMİMİZ :
Hamdi Beyin bir tablosu..

Yeni Tarih Dünyası

Yıl : 1. Sayı : 2

Fiyatı 50 Kuruştur.

On beş günde bir çıkar.

Sahibi: A. Banoğlu ★ Yazı İşleri Müdürü : N. A. Banoğlu ★ İdarehane : Nuruosmaniye cad. No. 57 Kat 1 ★ Telefon : 21649 ★ Abone şartları : Seneliği 12, Altı aylığı 6 liradır ★ Dizgi ve baskı : ERCAN Matbaası, Kapak klişe : Nur Klişe atölyesi,

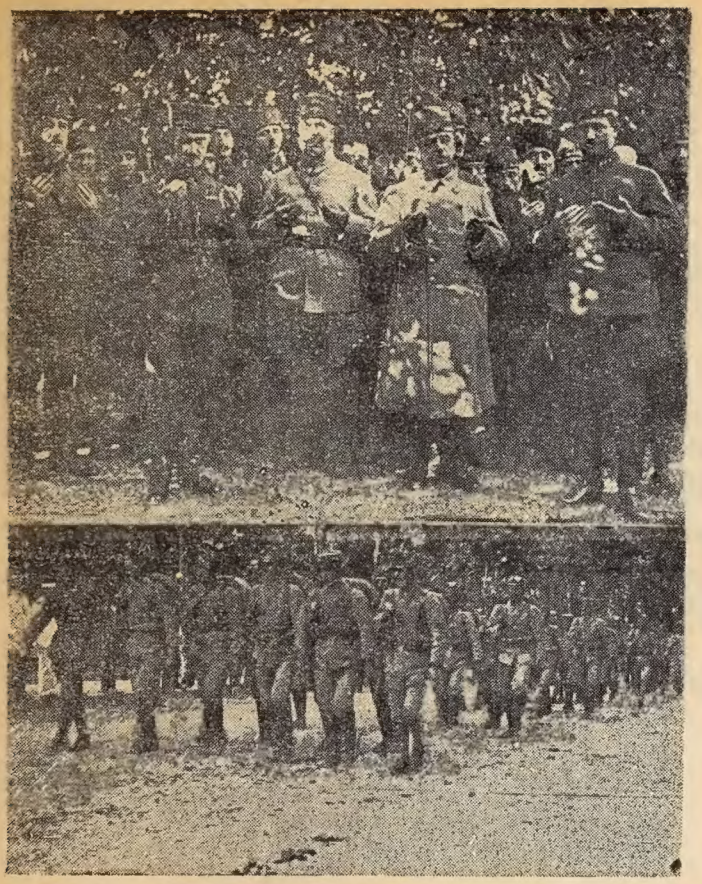

Esaretin ıstıraplı günlerinden sonra İstanbulu hürriyete kavuşturan Türk ordusu mensupları, halkla beraber dinî merasimi müteakip dua ediyorlar. Altta: Şanlı Türk ordusunun İstanbula girişi.

İstanbul'un 30 uncu Kurtuluş Yılındayız

Tam 30 yıl önce, tekbir sesleri arasında İstanbula giren kurtuluş ordusunun Birinci Fırka kumandanı General Hüseyin Hüsnü Erkilet, o günkü intıbalarını anlatıyor.

Konuşan : **KANDEMİR**

İSTANBULU, meş'um bir talihsizlikle uğradığı işgal felâketinden kurtararak, 6 Ekim 1923 cumartesi sabahı, eşi görülmemiş tezahürat ve «Yaşa, varol!» çığlıkları, tekbir ve Kur'an sesleri ortasında şehre giren şanlı ordumuzun birinci fırka kumandanı sayın Hüseyin Hüsnü Erkilet, şimdi, otuzuncu yıldönümünde, aynı sevinç ve hassasiyetle gözlerinde canlandırdığı o mes'ut günü, şöyle anlatıyor:

— Büyük zaferi müteakip birinci ordu kuvvetleri, Bostancıdan İzmite kadar olan yerleri doldurmuş, İstanbula barış ve savaş yoliyle girmeğe hazır bulunuyordu.

İlk Lozan müzakerelerinin inkıtaa uğraması üzerine, İstanbulu işgalde devam eden kuvvetlerle Türk ordusu arasındaki münasebetler gerginleşti. İkinci Lozan müzakerelerinin açılması üzerine de gerginlik gevşedi.

Eğer Lozanda anlaşma olmazsa, İstanbula cebren girilecekti Fakat imzalanan Lozan muahedesi, İstanbulun tahliyesile bize iadesini sağladığından mecburî giriş yerine, başkende, sulh halinde ve halk tarafından karşılanarak girmek, bize müyesser oldu.

Birinci fırka ki «Demir fırka» adiyle anılırdı, birinci ordunun en ilerisinde ve Gebze dolaylarında bulunduğu için, İstanbula ilk giriş de, ona nasip oldu.

4 Teşrin sabahı... Gebze mey

Solda: 1. Fırka K. H. Hüsnü Erkilet, ortada: 61. Fırka K. Salih Omurtak, 1. Ordu K., Nureddin Paşa.

İstanbula ilk giren Birinci Fırka kumandanı General Hüseyin Hüsnü Erkilet, kendisini karşılayan gazeteciler arasında. (Yanında solda Sait, sağında Zeki Cemal, merhum Sadettin, N. H. Uluğ)

danında toplanan fırka, oralı ve muhitindeki köylerden teş yie gelen binlerce kişilik bir kalabalık önünde geçit resmi yaptıktan sonra İstanbulu işgal hareketine geçti.

Fırka İstanbula doğru iki kol dan yürüdü. Deniz yolunu takip eden kol, akşama doğru Bostancıya varmiş, diğer kol da bunun kuzeyindeki köylerde konaklamıştı.

Ben ve karargâhım, deniz yolunu takip eden kolun başında idik. İstanbul gazetecileri bizi Tuzla ile Gebze arasında güler yüzle karşılamışlar, hoş geldiniz, demişlerdi. Onlarla bu ilk hasbihalimiz, pek samimî ve hisli oldu.

Fırkanın kıtaları da Bostancı ve şimalindeki tepelerde köylülerin sevinç göz yaşlariy le karşılanmışlardı.

O akşam halk, bütün fırkayı evlerine misafir ettiler. Ertesi günü, beş teşrin sabahı, erkenden, yine halkın çok can dan tezahürleri ile hareket ettik. Fırkanın iki yürüyüş kolu Göztepeye vardı.

Orada, yalnız Göztepe ve civarındakiler değil, Kadıköy ve havalisi ile İstanbuldan ge len büyük bir halk kütlesi ile karşılandık.

Göztepede toplanan fırka, bu halkın önünde de bir geçit resmi yaparak Kadıköy - Hay darpaşa yolu ile ilerledi.

Yolun iki tarafı mahşerî bir kalabalıkla hınçahınç dolmuş, taşmıştı. Kadın, erkek, çocuk, genç, ihtiyar gözyaşlarını zap tedemiyen İstanbullular ellerin deki çiçekleri, buketleri aske re atıyorlar, kumandanların boyunlarına renk renk çiçek lerden yapılmış halkalar takıyorlardı. Kurbanlar kesiliyor, dualar göklere çıkıyordu.

Bütün fırka, Kadıköy meydanındaki kilisenin önünden geçerken, kaldırıma serilmiş büyük bir Yunan bayrağının üstünden yürümek zorunda kalıyordu.

Bu esnada, heyecanından bayılanlar bile olmuştu.

Yaşasın diye bağıranlardan başka, gruplar halinde fırkanın önüne düşerek, hep bir ağızdan tekbir getirenler de vardı.

Benim ve askerimin heyecanı tabiatiyle azamî haddini bulmuştu. Çünkü bu, İstanbulun ikinci fethiydi.

O geceyi Haydarpaşadaki, İngilizlerden kalan, barakalı ordugâhta geçirdik.

Selimiye kışlası İngiliz işgali sırasında o derece tahrip edilmiş ve üstelik, türlü hastalıklarla malûl insanların karantina yeri haline getirilmiş olduğundan öyle kirli bir vaziyette bulunuyordu ki adım atmak imkânı yoktu.

6 Teşrin sabahı, fırka üsküdardan araba vapurlariyle İstanbula geçirildi ve Gülha-

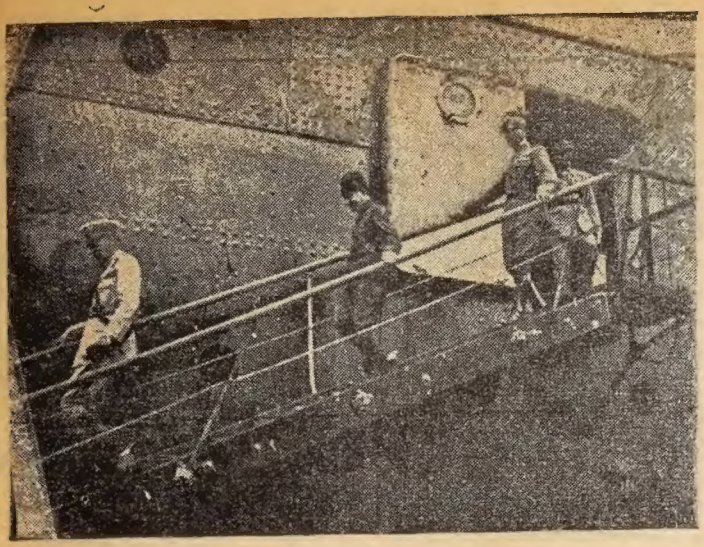

İngiliz Generali Harrington, İstanbuldan hareket ettiği gün.

ne parkında toplanıldı. Oradan Soğukçeşme - Köprü ve Bankalar caddesi yoliyle Taksim meydanına gidildi. İşte bu geçiş esnasında bütün İstanbul halkı kadınlı erkekli yollara döklmüştü, denilse, katiyen mübalâğa edilmiş olmaz.

Ben, Gülhane parkından Taksime kadar gidiş esnasında otomobilimin çiçeklerle dol duğunu gördüm.

Beyoğlunda, bir hafta, hattâ iki üç gün evveline kadar bir çok dükkân ve pencerelere asılmış olduğunu duyduğumuz Yunan vesair yabancı bayraklardan hiç biri kalmamış, mavi ve beyaz renkler silinmiş gitmiş, yerlerine konan Türk bayrakları ve al be yaz renkler... Taze taze duruşlariyle gözleri okşuyordu.

Bütün bu, İstanbulun ikinci fethi denmeğe seza olan eser, İstiklâl savaşının bir neticesi ve İstiklâl ordusunun bir eseri idi. Benim fırkam bu büyük İstiklâl ordusunun bir tek fırkasıydı.

O gün fırkamın Taksimde yaptığı geçit resmi, öyle zannederim ki orada hazır bulunanların hâtırasından hiç bir zaman silinemez. Çünkü İstanbula girmiş olan bu fırkanın başlıklarından ayakkabılarına kadar bütün elbise ve teçhizatı mükemmel olduğu kadar, İstiklâl ordusu üniforması idi. O muazzam kalabalığın önündeki geçit resminden sonra, fırkanın beşinci alayını, Fransızların nisbeten temiz ve kullanılmağa elverişli bir halde bırakmış oldukları, Taşkışlayı işgale gönderdim.

Diğer piyade ve topçu alayları, tekrar Üsküdara dönerek, barakalara yerleştirildi.

Ertesi günü, Üsküdar ve Kadıköy halkı fırkamın alaylarını, kâmilen evlerine misafir etti ler. Ve böylece, Selimiye kışlası temizlenip tamir edilinciye kadar da asker, halkın misafiri olarak kaldı.

Sayın General Erkilet'e, sordum:

— Şimdi, otuz yıl sonra... O günleri hatırlarken, ne duyuyorsunuz?

— Otuz seneden beri her yıl, beş ve altı teşrinlerde, hep o günlerin sevinç ve heyecanını duymaktan kendimi alamam. Göztepede bizi karşılayan halkın yaşlı gözlerinde şahidi olduğum, o tarif edilmez sevinç ve heyecanı, her sene tekrar görür gibiyim.

İstanbul cihetindeki halkın da fırkama yaptığı tezahürler, hiç bir zaman gözümden ayırmaz.

— Bütün bu hatıralar arasında, sizi en fazla mütehassis edeni?

— Bir tane değil ki... Meselâ Kadıköyden geçerken, bir genç kızın, sevincinden, uçarcasına üstüme gelip, boynuma çiçeklerden örülmüş halkayı takışı... Ömrüm boyunca ilk defa gözlerimi yaşartmış ve beni bütün askerlik hayatımın en büyük mükâfatına kavuşturmuştu.

KANDEMİR

Eski Valiler
Hâtıralarını anlatıyor

★

Pek yakında bu çok meraklı seriye başlıyoruz.

Türkiye Tarihi İlâvemiz

Forma halinde her sayımız ile parasız olarak verdiğimiz (Türkiye Tarihi) tamamlanınca, nefis bir cilt içinde toplanacaktır. biriktirenlere cilt kapağını maliyet fiyatı ile vereceğiz, yahut, formaları idarehane mizde ciltlenmiş olanlarla değiştireceğiz.

Sivastopol harbi sırasında İstanbula gelmiş olan Fransız Zuhaf alayının Maltepe askerî hastahanesi önünde Sultan Abdülmecid'in önünde yaptığı geçit resmi. (Brindezi'nin gravürü)

1854 de Fransız Zuhaf Alayı İstanbulda

Dünya harp tarihinde bir dönüm noktası teşkil eden Sivastopol harbinde Türk - İngiliz - Fransız orduları Ruslara karşı müştereken çarpışmışlardı. Yeni Tarih Dünyasının Fransız İllustration'nundan naklettiği bu yazı, tarihimiz için bir vesika olacak mahiyettedir.

Camille Vigoureu'den çeviren: Ercan ERKSAN

17 haziran 1854, cumartesi günü Sultan Abdülmecid Davutpaşa kışlasında kalan prens Napoléon'un askerlerini teftiş etti. Sabahın 9 undan itibaren Türkiyede alışılmamış bu merasime payitahtın her tarafından büyük bir kalabalık gelmişti. Biraz sonra kışladan çıkan gruplar, Davutpaşa ile Rami askerî Hastahanesi arasındaki düzlükte yerlerini aldılar ve yolun üzerinde iki sıra oldular. Türklerin halleri hakikaten görülecek şeydi, kadın ve erkek sıraları koşarak büyük bir dikkatle askerlerin elbiselerini, silâhlarını, duruşlarını, en ufak hareketlerini merakla seyrediyorlardı. Şarklı kostümleri ile bilhassa zuhaflar dikkatlerini çekiyordu. Evvelâ onları Türk zannediyorlardı, fakat konuşmalarını işitince hayretleri yüzlerinden okunuyordu ve kalabalık içinde bulunan Avrupalılara dönerek komik bir sâfiyetle bu yeşil türbanlılarm hakikaten Fransız olup olmadıklarını soruyorlardı.

Öğleye doğru, prens Napoléon, kumandanları ile gel di. Bu şaşkın kalabalık büyük bir tecessüsle Bonapartın ismini söylüyordu. O isim ki Mısırda ve Türkiyenin her tarafında hürmet ve sevgi ile anılıyor, Fransız silâhlarına karşı büyük itimat beslenıyor ve fikirlerini Moskova mağlûbiyetine götürüyordu. Basit millet, fakat basitliğinde bile yüksek.

Sivastopol harbi sıralarında, bir Türk topçu zabiti.

Saat birde uzaktan alayı hümayun gözüktü, prens kumandanları ile birlikte Sultanı karşılamak için saraya girdi. Sultan, sağında Mareşal Saint-Arnaud olduğu halde çok güzel bir atın üstünde geldi. Arkasında saray zabitlerinden ve mareşalın kumandanlarından müteşekkil parlak bir kalabalık geliyordu. Askerler selâm vaziyeti aldılar ve Sultan sıranın başına gelerek prensi selâmladı, birkaç dakika onunla ve mareşalla konuştuktan sonra bandonun refakatinde alayı

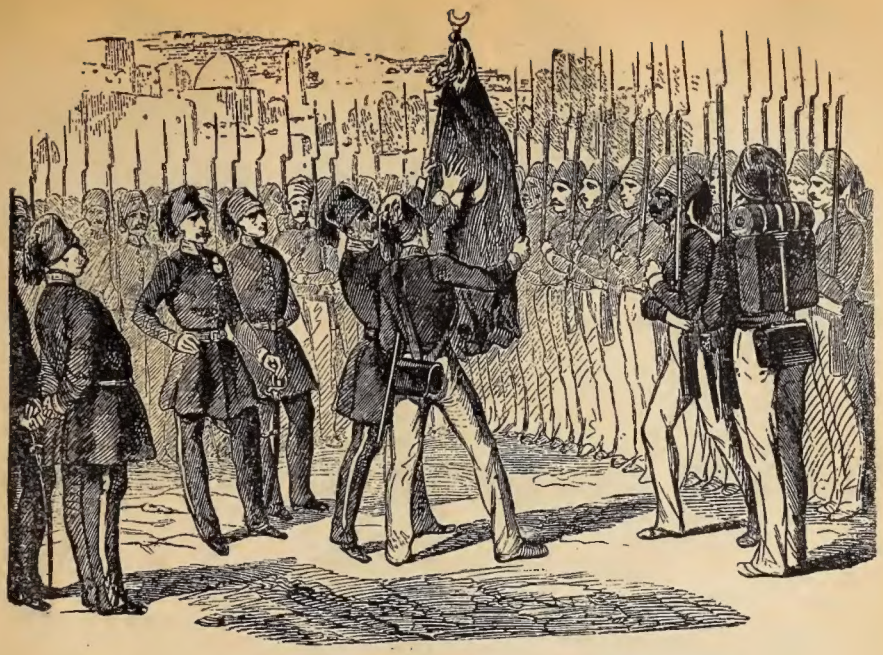

Sivastopol harbi sıralarında Türk askerleri.

eftiş etmek için yoluna devam etti. Prens Napoléon mareşal Saint-Arnaud'un yanında duruyordu. Sultan atının küçük adımları ile bütün sıraları dolaştı, daha iyi tetkik etmek için dikkatini en çok çeken yerlerde durdu. Prens ve mareşale sualler sordu ve alayın kıyafetinden pek memnun kaldı. Brindési resimde bu fevkalâde manzarayı çok güzel canlandırmıştır. Herşeyi tetkik ettikten sonra sultan kendisi için hazırlanmış olan çadıra gitti. Orada Madam Saint-Arnaud kendisine takdim edildi. Sultan, onu nâzikâne karşıladı ve bu nezaketini arabasına davet edecek kadar ileri götürdü. Biraz sonra bando başta olduğu halde çadırın önünden askerler prens Napoléon'un kumandasında geçid resmine başladılar. Fransız alayının geçidinden sonra, bir Türk piyade ve iki topçu alayı geçti. Bundan sonra Sultan, gene sağında kendisi ile aynı sırada yürüyen mareşal Saint-Arnaud olduğu halde saraya döndü.

İlk defa olarak Türk padişahı başka birisi ile aynı sırada yürüyordu. İngiliz alaylarının geçidinde Cambridge dükü ve Lord Redcliffe Sultanın yanında yürüyorlardı, fakat Sultan onlardan bir at başı ileride idi. Yine ilk defa olarak Sultan, umumî bir yerde hıristiyanlarla samimî olarak konuşmuştur.

1650 Yılında Istanbul

Meşhur İtalyan seyyahı Pellegrino'nun 1659 yılında yaptığı şark seyahati, çok kıymetli bir eserde toplanmıştır. 1650 yılında, pek mahdut miktarda basılmış olan bu eser, Romada kardinal Vinconzo Varnutelli'nin hususî kütüphanesinden, bilinmiyen bir fiyatla satılmış ve bundan sonra, elden ele geçmiştir. Kitabın üstündeki el yazıları eserin çok kıymetli olduğunu belirtmektedir.

Yeni Tarih Dünyası, işte bu çok nadir eseri temin etmiş bulunmaktadır. Eski İtalyan dili ile yazılmış olmasına rağmen, Adnan Tahir tarafından muvaffakıyetle dilimize çevrilmiştir. Pek yakında bu nadir eseri sayfalarımızda okuyacaksınız.

Murad II.

Çelebi Sultan Mehmed.

Yıldırım Bayezit.

İki Mustafa arasında II. Sultan Murad

— II —

Yazan :
Nahid Sırrı ÖRİK

BABASININ ölümüyle, büyük biraderi Murad'ın cülûsunu haber alır almaz, belki üç küçük kardeşinin başlarına gelen felâketi de öğrenmeden, (Küçük) lâkabiyle öteki Mustafadan, düzme lâkaplısından ayrılan Mustafa Çelebi, Hamit ilinden ayrılmıştı. II. Murat kızı Nefise sultandan doğmuş bulunmak itibariyle babasiyle teyze çocukları olan Karaman beyi Mehmet beyin mülküne sığınmağa da muvaffak olmuştu.

Çelebi Sultan Mehmed'in ölümü üzerine II. Murad'ın Amasyadan hareketle Bursaya varışı arasında 41 gün geçtiğine göre Yıldırım Bayezit şehzadesi Mustafa Çelebi bu esnada Limni kalesinden salıverilmiş, Rumeline getirilmiş, Rumelinden de Edirneye vararak orasını ele geçirmiş midir? Genç padişah, bundan dolayı mı Bursaya gelememiştir? Herhalde Mustafa Çelebi Edirneye kadar varamamış, kendisine henüz biat edilmemiş olsa bile vaziyet muhakkak ki derhal karışmış olmalıdır: II. Murad nihayet Bursaya gelecek, fakat Anadolu kıyısından Rumeline geçmeğe, devletin artık payıtahtı sayılan Edirneye gitmeğe cesaret edemiyecek, Bursada kalıp bekliyecektir.

Kuvvetli bir rivayete göre, mücadeleye Bizans öncülük etmiş, ve genç padişaha bir heyet yollayıp kendisinden küçük kardeşlerini rehine olarak istemiştir. Fakat bunların gözlerine az evvel mil çektirmiş olan hükümdar bu talebi reddecek, bedbahtları meydana çıkarmaktan belki hem de utandığı için reddedecektir.

Bu rehine talebi rivayeti, doğru olsun olmasın, muhakkak bulunan şey, Mustafa ile maiyetinin ve bu meyanda sağ eli Cüneyd beyin sureti mahsusada Limni Adasına giden Selânik valisi tarafından on kadırga ile Rumeli sahiline getirilişleri, çıkarılışlarıdır. Şu halde, otuz kadırgaya lüzum görüldüğüne nazaran, evvelce otuz kişilik bir maiyetle Limni kalesine hapsedilen şehzade maiyeti daha artmış olarak dönmektedir. Evvelce dediğimiz gibi, soruşturmuş olduğumuz gibi, acaba bu gelen bir kaç sene önce kapatılan Mustafa mıdır? Aynı şehzade, yahut aynı sahtekâr mıdır?

Pek belli değildir. Sade, muhakkak olan şey, yeni macera nın evvelkinden daha çok süreceği, daha ciddî nisbetler alacağıdır. O kadar ki Murad ın tamamen alt edilmesini ramak kaldı denebilir.

Bir iddiaya nazaran Mustafa doğruca İstanbula getirilmiş ve İmparatorla yaptığı bir anlaşma mucibince Gelibolu, Tesalya ve Karadeniz sahillerini Bizansa bırakmağı taahhüt ettikten sonra Rumelindeki Osmanlı mülküne ayak basıp Edirne üzerine yürümüştür. Bu yürüyüş derhal muzafferane bir ilerleme şeklini almış, bütün şehir ve kasabalarda askerî sınıflarla beyler kendisini hükümdar olarak tanımışlardır. II. Murad ilk önce Bizansın müzaheretini istiyecek, uyuşmak kabil olmayınca Foça Cenevizleriy-

le anlaşarak veziriâzam ve Rumeli Beylerbeyi Bayezit Paşa kumandasındaki kuvvetini Rumeline geçirecek, fakat bizzat geçmemeği, Anadoluda kalmağı tercih edecektir.

Mustafa Çelebi Edirnede tahta çıkmış, namına sikke bastırmıştır. Evrenos ve Mihaloğulları, bütün Rumeli beyleri, akıncıları ve sipahiler kendisine biat etmişlerdir: Rumeli ile Anadolu arasındaki ayrılık, ne kadar zaman bu vaziyette devam ettiği meçhul olmakla beraber, tamam olmuştur. Bayezit Paşa ise Mustafanın kuvvetleri karşısında mağlûp olup savaş esnasında katledilmiş, bir rivayete göre de Mustafaya biat etmekle beraber kendisine emniyet edilemiyerek idamı cihetine gidilmiştir. İlk safha tamamiyle Mustafa Çelebinin lehinde olarak kapanmış addedilebilir. Rumeli padişahı, mevkiinden artık o derecede emindir ki, evvelce Bizansla yaptığı anlaşmanın şartlarını yerine getirmeğe de yanaşmıyacak, Gelibolu dahil herhangi bir yeri vermeği reddedecektir. Kendisini mahveden şey, Rumeli ile iktifa etmek istemiyerek, Anadoluya geçişi olmuştur.

Anadoluya Lâpsekiden geçmiş ve Bursa üzerine yürüyerek Ulubat gölü kenarına kadar gelmişti. Fakat acele geri çekilip Biga sahilinden bir gemiye atlıyarak Geliboluya çıkacaktı.

Onu, Bursa yolundan gerisin geri dönerek Rumeline artık bir firarî şeklinde ayak atmağa mecbur bırakan şey ise, II. Murad'ın üzerine yolladığı ordunun kuvvetinden çok ziyade, ümerasını elde etmek üzere yapılan gayretler olacaktı. Bu gayretlerdeki en büyük muvaffakıyet hissesi de II. Murad'ın ordusundaki Mihaloğlu Mehmet beye aitti. Musa Çelebiye Beylerbeyi olduğu için evvelce Tokat'a sürülmüş bulunan Mehmet bey, Rumeli beyleri ve akıncıları üzerindeki nüfuzu ve kur nazlığı sayesinde gizlice onları kandırıyor, hattâ Cüneyt bile elde ediliyordu. Nihayet, II. Bayezit'in vezirlerinden Hacı İvaz Paşadan Mustafa Çelebiye gizli bir mektup geliyor, ve pek inandırıcı bir dille yazılmış bulunan bu mektupta, maiyetindeki beylerin kendisine ihanet etmek üzere oldukları Mustafa'ya bildiriliyordu: Esasen de bir hakikatin ifadesi olan bu mektup, Mustafa Çelebinin bütün cesaretini kıracak, kendisini ordusundan alelacele ayırıp Geliboluya geçmeğe sevk edince de, artık tılsım bozulacaktı.

Mihaloğlu Mehmet beyin iddiasını, yani hakikî Mustafa Çelebinin Ankara muharebesinde şehit olduğu, bunun fevkalâde bir benzeyişten istifade eden asıl ve nesebi meçhul bir sahtekârdan, bir şerseriden başka bir şey olmadığı iddiasını kabul edenler, hiç değilse böyle görünenler artmağa başlıyacaktı. Artık ma-

Boğazda bir eğlence âlemi

Boğaziçi, bütün tarih boyunca, bugünkü medenî vasıtalar yokken de İstanbulluların bir eğlence, gününü gün etme, felekten kâm alma yeriydi. Burada gördüğünüz resim, yüz küsur yıl önce Boğaziçi sırtlarında ehlikeyiflerin bir eğlence âlemini canlandırmaktadır. Resim, eski bir gravürden alınmıştır..

ceranın son safhasına da varılmış oluyordu. II. Muradla ümerası dâvayı ne kadar devam edeceğini kestirmek mümkün olmıyan bu müsait vaziyet içinde halletmeğe, bunun için de Rumeline geçmeğe karar verdiler.

Mustafa bunu önlemeğe, arkasından Rumeline kuvvet geçirilmemesi için sahillerde gemi bırakmamağa çok çalışacaktı. Bununla beraber Cenevizlilerin yardımlariyle II. Murad, kâfi derece vasıta buluyor ve henüz Geliboludan ayrılmamış olan Mustafa'nın top ateşlerine dayanarak Rumeli toprağına ayak basıyordu.

Cenevizlilere yeğeninin ken disine teslimi mukabilinde elli bin Düka teklif etmiş olan Mustafa da artık mukavemet ümidini - hiç değilse şimdilik- kaybederek kaçıyor, Edirneye giderek hazinesini alıp Eflâk istikametinde uzaklaşmağa teşebbüs ediyordu. Fakat pek az kuvveti kalmıştı. Kızılağaç Yenicesi isimli mevkide ele geçirilecek. Edirneye getirilerek payıtahta nihayet ayak atabilmiş olan II. Murad'ın huzuruna çıkarılacaktı.

Mustafa'nın takip esnasında gizlendiği bir yerden bu padişahça bizzat ele geçirilip Edirneye getirildiği hakkındaki iddiaya gelince, bu da ayrı bir düzme olsa gerektir ve Mustafa Çelebinin az önce elli bin Düka mukabilinde kendisine teslim edilmesini istemiş bulunduğu II. Murad'ın huzuruna, dün muzaffer bir sultan neybetile, «yaşa!» ve alkış âvazeleri duyarak geçtiği Edirne sokaklarından şimdi bir serseri ve bir cani şeklinde, eli kolu bağlı, belki en acı hakaretlere uğraya uğraya geçirildikten sonra, getirilişi elbette ki daha müessirdir. İnsan ömrünün ne yükselişler ve ne inişler arasında bocalıyabileceğini, ne derecede yükselip ne kadar inebileceğini göstermek itibale de çok daha mânalı ve güzeldir.

Mustafa'nın pek galip bir ihtimalle amcası olduğu delikanlının karşısında dikleştiği, muasırlarının da teslim etmiş bulundukları gibi, muvaffakıyetlerine çok yardım etmiş olan talâkatını kullanarak onu teshir etmeğe çalışmağa teşebbüs ettiği söylenir. Kendisinin amcası, hem babasının büyüğü amcası olup saltanata da daha ehil olduğunu mu söyliyecekti. Sadece hayatını kurtarmağa mı çalışacak, yoksa II. Murad'ın erkân, ümerasını bu sefer de talâkatiyle elde ederek kendisine hem de delikanlı padişahın yanında mı biat ettirecekti?

Bu kadar çılğınca bir emel ve iddia ile mi konuşmak istemişti?

Fakat II. Murad konuşmasına müsaade etmedi.

Mustafa'ya söz söyletmek, hiç değilse kendisine yapıştırılan «düzme» yaftasını çıkarıp fırlatmasına, darağacma bir şehzade olarak çıkmasına imkân vermekti: II. Muradın bir işaretiyle onu sürüklüye sürüklüye huzurdan çıkardılar ve bir hisar burcuna götürüp asıverdiler. Cesedini de tabiî Bursadaki türbelerden birine götürmiyerek, bir çukuru kâfi buldular.

O çukurun yeri malûm değildir ve tekrar edelim, Osmanlı devleti, bir mezardan mahrum olan bu Rumeli padişahını bir Osmanoğlu saymamakta en son gününe kadar ısrar etmiştir.

★

1421 mayısında tahta çıkan II. Murad ancak 1422 yılı içinde Mustafa Çelebi'nin hakkından geldikten sonradır ki cülûs için etraftan tebrik heyetleri geldiğini gördü. Bizans da bir heyet yollamıştı. Fakat padişah başına pek büyük bir gaile açmış ve tahtiyle hayatına mal olmasına ramak kalmış bulunan İmparatoru cezasız bırakmamak, ona ihanetini pek pahalıya ödetmek kararını vermiş bulunuyordu.

Tebrik heyetinin vazifesini, herhalde mahcubiyet içinde, ifa edip dönmesinden az sonra Türk akıncıları gelip şehir etrafını sardılar. Bunu bizzat Sultan Murad'ın İstanbul önüne gelmesi takip etti ve şehir karadan çevrilerek toplarla dövülmeğe başlandı. İmparatorun uyuşma, anlaşma teklifleri red dolunmuştu. İstanbulun Osmanlı Türkleri tarafından bu altıncı muhasarası Bizansın sukutiyle mi neticelenecekti?

II. Murad büyük Mustafa Çelebi'ye karşı elde ettiği zaferin sevinç ve gururu içinde öteki Mustafa'yı, küçük kardeşini unutmuş bulunuyordu.

★

Daha evvel anlattığımız gibi, II. Murad'ın Hamit ilinde sancak beyi bulunan bu Mustafa Çelebi, babalarının ölümünü öğrenir öğrenmez dehşete kapılıp sancağından çıkmış, Karaman beyinin mülküne iltica etmişti. Yeni padişahın Bursaya ayak atınca ilk tedbir olarak kendilerinden küçük üç kardeşin gözlerine mil çektirdiğini de belki orada öğrenerek kaçmakta ne kadar isabet ettiğini anlamıştı. Ağabeğiyle amcası arasmdaki mücadeleyi ise tabiîdir ki, pek büyük bir heyecan ve alâka ile takip etmiş, bir iddiaya göre de uzun bir yol takip edip Bizansa kadar giderek İmparatorla konuşmuştu.

Yıldırım Bayezit şehzadesi Mustafanın düzme yaftası altında idamından az sonra ve 1423 senesi içinde Bizans II. Murad tarafından kuşatılıyor, bu suretle İstanbulun Osmanlılar tarafından altıncı defa olarak muhasarası başlıyordu: Padişah, amcasının serbest bırakılıp - yahut yeni bir Mustafa icat edilip - başına pek büyük bir gaile açılışının cezasını İmparatora - fakat İmparator Manuil Paleologos II. saltanata oğlu Yoannis'i teşrik etmiş bulunduğu için daha doğrusu İmparatorlara - ödetmek azminde idi.

Muhasara dediğimiz gibi Osmanlılar lehine bir inkişaf arzeimeğe başlayınca, İmparatorlar felâketten ancak II. Muradı yeni bir derde düşürmekle, yeni bir gaile karşısında bırakmakla kurtulabileceklerini anladılar ve ötekinden, düzme yaftasiyle Edirnede asılandan ayırt etmek üzere (Küçük) diye anıldığını söylemiş bulunduğumuz bu şehzadeyi ayaklandırmak üzere Karaman mülküne elçiler gönderdiler.

Karaman ve Germeyan beyleri Mehmet ve Yakup beyler de Mustafa'yı teşvik ve tahrik ettiler.

Bu üç hükümdardan para ve insan yardımları gören, doğum tarihi kat'î şekilde malum bulunmamakla beraber, hareketlerine göre hiç değilse artık on beşine de varmış bulunması icabeden Genç Mustafa tahtın cazibesine mukavemet edemedi, kendisine verilen kuvvetlerin başına geçerek Karaman beyliği hükümdarı Mehmet beyin topraklarından ayrıldı, Osmanlı mülküne girerek Bursa üzerine yürüdü. Kuvvetinin en büyük kısmını Karamanoğlunun verdiği Türkmenler teşkil ediyordu. Bursaya varıncaya kadar bir mukavemetle karşılaşmıyacak, fakat - Orhanın dört yıl gûya Bursada saltanat süren meçhul kardeşinden sarfınazar - İsa ve Musa'ya payıtahtlık etmiş olan Bursa, bir yeni şehzadenin devletine merkez olmak şerefini artık istemiyecekti. Para ve hediyeler takdim etmekle beraber teslim olmağı reddedecekti. Cebir karşısında kalındığı takdirde müdafaa yoluna gidileceği de şehzadenin adamı Şaraptar İlyas'a bildirilmişti. Bu vaziyet üzerine genç şehzade şarka doğru yoluna devam etti ve İznike vararak orasını muhasara altına aldı: İznik ele geçirilince içinde padişahlık ilân edilmek üzere kuşatılıyordu. Ve yerin fena seçildiği söylenemezdi. Bizans İmparatorlarına bir zaman payıtahtlık eden ve pek mühim bir kale sayılmış olan İznikte, dört beş asır önce Süleyman Şah isimli bir Türk kumandanı 1085 de vukubulan ölümüne kadar müstakil bir hükümdar olarak yaşamıştı. Nihayet, eski sadrazam Çandarlı İbrahim paşanın mükellef konağı da orada saltanat sürecek padişah için pek münasip bir saray temin ediyordu.

İznik, kırk gün sürdüğü söylenen bir muhasaradan sonra savaşsız teslim olmuştu. Mustafa hükümdarlığını ilân ederek hutbede ismini okuttu, Şarapdar İlyası veziri yaptı ve her tarafa hükümler yolladı; Bu küçücük İznik devletinin kaç hafta veya ay devam etmiş olduğu katiyetle malûm değildir. Bununla beraber,, hikâyenin devamı, küçük Mustafa'nın bu âdeta meçhul kalmış hükümdarlığının Cem'in Bursadaki padişahlığından daha uzun sürdüğünü katiyetle anlatmıyor da değildir.

(Sonu gelecek sayıda)

Ortada Veled Çelebi, sağında Yenikapı Mevlevihanesi Şeyhi Abdülbaki Efendi ve Sütlüce Şeyhi Zahir Efendi.

Harbi Umumide Mücahede-i mevleviye Alayı

Son derece nadir ve tarihî resimlerle süslü olarak gelecek sayımızda Resuhi Baykara'nın kaleminden okuyacaksınız.

Tarihte ilk Rüşvet ve Sumer mektepleri

İlk defa Sumer tabletlerinden okunan bir yazı, tarihte ilk rüşvetin hikâyesini vermektedir. Bir öğretmene, iltimas karşılığında verilen bu rüşvet, aynı zamanda meraklı bir hikâyeyi ihtiva etmektedir.

Yazan : **Muazzez ÇIĞ**

— 2 —

Sumer mekteplerinin tedrisatında hafıza muhakkak ki, mühim bir rol oynamıştır. Hoca ve asistanlar, talebelerin kopya etmeleri ve ezberlemeleri için hazırlanmış edebî metinlere ve listelere, noksan gördükleri bazı şeyleri de şifahen ilâve etmiş olmalıdırlar. Fakat Sumer dinini, edebiyatını ve ilmini anlamamız için büyük bir kıymet ifade edecek olan bu izahat maalesef yazılmamıştır. Bu sebepten daima bizim için bir noksan olarak kalacaktır.

Tedris cihetinden çok müterakki olan Sumer mektebinde disiplin için dayağa olduk ça fazla sarıldıkları görülüyor. Hocaların, çocukların yaptıkları iyi işler için onları medhetmek suretile teşvik ettiklerine eminiz. Fakat hatalarında da mükemmel dayak atıyorlardı.

Çocuklar güneş doğarken, mektebe gidiyorlar, güneş batarken evlerine dönüyorlardı. İhtimal ki sene içinde bir tatil veriliyordu. Tahsil müddeti de çocukluk çağından genç adam oluncıya kadar devam ediyor. Talebelerin şu veya bu çalışmalarda ne zaman ve hangi sahada ihtısas yapmak tasavvurunda olduklarını bilmek muhakkak çok enteresan olurdu. Fakat bu veya buna benzer mektebe ait diğer meselelerde bize kaynak olacak malzeme azdır. Fakat şu muhakkak ki, Sumerler mektebe ve okumağa büyük bir ehemmiyet vermişler, hattâ onun kıymetini mekteplere ait olan edebî yazılarında bizzat ifade etmişlerdir. Meselâ böyle bir vesikada yazı yazma sanatını öğrenmenin faydaları anlatılır ve Sumer halkına kâtiplerin hizmetinden istifade etmeleri nasihat edilir. Eğer istifade ederlerse evlerine, tarlalarına bereket geleceği anlatılmaktadır. Diğer bir vesikada ise, herhangi bir kimseye, mektebe gittiği ve orada çalıştığı takdirde adam olacağı söylenerek zenginliğe, şöhrete ve Allahın teveccühüne mazhar olabilmesi için neler yapılması lâzım geldiği izah edilmektedir.

İşte şimdi bu gruba ait olup bir Sumer gencinin çocukluk hayatı ve onun mektepteki üzüntülerini gösteren bir kompozisyonu, Sumer çocuğunun ağzından dinliyelim. Bu, beşeriyetin günlük hayatına ait Yakınşark topraklarından çıkarılan mühim vesikalardan biridir. Bu vesika, aynı zamanda beşeriyet tarihinde yazılı olan ilk rüşvet hâdisesini de ihtiva etmesi bakımından çok enteresandır. Bu vesikanın basit fakat vazıh olan kelimeleri insan tabiatının binlerce sene zarfında ne kadar az bir değişiklik yaptığını göstermektedir. Eski mektep çocuğunun mektebe geç gelmekten fevkalâde korkmasını bugünkü çocukların hareketinden pek farklı bulmuyoruz. Uyandığı zaman annesine öğle yemeğini hazırlaması için acele ettiriyor. Mektepte iyi hareket etmiyor. Hocaları ve yardımcıları tarafından bir kaç defa dövülüyor. Öğretmenin parasının da az olduğu görülüyor. Çünkü talebe velileri tarafından resmî paradan ayrı yapılan küçük bir yardım, öğretmeni fazlasiyle memnun ediyor. Kompozisyon talebe ile müellif arasında karşılıklı bir konuşma şeklinde başlıyor:

Mektep çocuğu erkenden nereye gittin?

Rus Çarı İvan.

Tarih boyunca Türk-Moskof Düşmanlığı

Yazan :

Ali Kemalî AKSÜT

Bu çok etraflı tetkik, Deli Petrodan evvel Birinci İvan zamanında başlayan Türk-Rus düşmanlığının geçirdiği bütün safahatı, harpler ve mühim tarihî hâdiselerin hikâyeleriyle

Gelecek sayımızda

Mektebe gittim.
Mektepte ne yaptın?
Tabletimi şifahen okudum.
Öğle yemeğimi yedim.
(Yeni) tabletimi hazırladım.
Onu yazdım, bitirdim.
Sonra şifahî vazifemi gösterdiler.
Öğleden sonra da yazılı vazifemi gösterdiler.
Mektep bitince eve gittim.
İçeriye girdim.
Babamı orada oturuyor bul dum.
Babama yazılı vazifemi gösterdim.
Sonra tabletimi okudum.
Babam memnun oldu.
Susadım, su ver
Acıktım, ekmek ver,
Ayaklarımı yıka, yatağımı yap, uyumak istiyorum.
Beni sabahleyin erken uyan dır.
Geç kalmamalıyım, hocam beni döver.
Sabahleyin uyandığım zaman anneme baktım.
Ona «öğle yemeğini vermektebe gitmek istiyorum» dedim.
Annem bana iki yuvarlak, (çörek) verdi.
Ben yola çıktım ,
Mektebe gittim.
Mektepte çocuklara bakan kalfa bana «neden geç geldin» dedi.
Korkmuştum, kalbim kuvvet le çarpıyordu,
Hocanın önüne gittim ve hürmetle yerimi aldım.
Hocam bana tabletimi okut turdu.
Fakat bizim bu eski talebemiz fena bir gün geçirmiş gibi görünüyor. Saygısızca konuştuğu, kalktığı, kapıdan çık tığı için mektep idaresinin muhtelif şahıslarından dayak yiyor. Hepsinden fenası hoca sı ona:
«Senin elin (kopyan) muva fık değil.»
Diyor ve onu dövüyor. Sonra çocuk babasına hocanın eve davet edilerek bazı hediyeler verilmesinin iyi olacağını söylüyor ve bu hususta babasını ikna ediyor ki bu mesele beşeriyet tarihinde ilk yazılı rüşvet hâdisesidir. Budan sonra baba, çocuğunun sözüne ehemmiyet veriyor. Hoca mektepten getiriliyor. Eve girdiği zaman, evin yüksek yerine oturtuluyor. Talebe onun açılmış elini tutuyor, ve hocanın yanında tablet yazma sanatı hakkında bütün öğrendiklerini babasına anlatıyor. Sonra baba hocaya mükemmel bir ziyafet veriyor. Ona yeni elbiseler giydiriyor. Hediye veriyor ve parmağına bir halka takıyor. Bu bahşişlerle memnun olan hoca, şairane sözlerle kâtip olmak istiyen bu çocuğa kâtipliği şu sözlerle veriyor:
Genç çocuk, benim sözlerimi ihmal etmediğin
Onu terketmediğin için
Kâtiplik mertebesine ulaşma lısın, onu mükemmel yapacak sın
Mecbur olmadığın şeyleri, bana verdin
Bana bahşiş sundun, beni çok memnun ettin.
Muhafız ilâhların kraliçesi Nisaba senin muhafız Tanrın olsun.
O senin yapılmış kalışına sev gi göstersin,
Senin en kopyandan bütün kötülükleri alsın
Senin kardeşlerin senden aşağı olmalı
Sen, arkadaşlarının şefi olasın
Seviyen hepsinden yüksek olsun.
Genç adam sen bir baba ta nıyorsun, ben ikincisi olayım.
Mertliğin sana sevgi getirecek
Mektep vazifelerini iyi yap tın, ilim adamı oldun
İlim yerinin kraliçesi olan Tanrı Nisaba seni yükseltsin.
Nisabaya hamdolsun.
Bundan sonra hocanın talebeye «Toprak diplomasını» verdiğini tahmin edebiliriz.

Eski Kadıköy

Yukarıda gördüğünüz resim, Kadıköyünün yüz küsur yıl evvelki manzarasını gösteriyor. Melling'in tablosundan alınan bu kısım, bugün muazzam bir şehir haline gelmiş olan Kadıköyünün hakikaten bir «köy» olduğunu ne güzel canlandırıyor.

inkılâp tarihimizde büyük yeri ve rolü olan:

YUSUF KEMAL TENGİRŞENK

HATIRALARINI ANLATIYOR

Yusuf Kemal Tengirşenk, bizzat rol oynadığı inkılâp tarihimizin bir çok meçhul kalmış hâdiselerini ilk defa «Yeni Tarih Dünyası» sayfalariyle millî tarihimize mal etmektedir.

Konuşan : **KANDEMİR**

II

Bu yenilerin ilâvesiyle, İstanbul meclisi takviye edilmiş olacaktı. Fakat bütün bu işler, nasıl yapılacaktı? Bina bulmak bile bir meseleydi. Ben de, o sırada bizim gibi misafirlere tahsis edilmiş olan Darülmuallimindeki yatıp kalkarak, gündüzleri ziraat mektebine gidiyor, Mustafa Kemal Paşaya bu hususta yardım edebilmek çalışıyordum.

Bütün bu çalışmaların gayesi, nihayet tam ve kayıtsız şartsız istiklâline sahip modern bir devlet kurmaktı.

Mustafa Kemal Paşa ile bu noktada, tam bir mutabakat halindeydik.

Burada durumu lâyıkiyle izah edebilmek için, biraz geriye gitmek lâzımdır:

Ben İstanbulda iken, Babıâlide Tevfik Paşanın riyasetinde bir istihzaratı sulhiye komisyonu vardı.

Hukuku düvel profesörü Salâhaddin, Müderris Tahir, Âyan reisi Ahmet Rıza, Harbiye Nezareti müsteşarı İsmet (İnönü) beylerle Çürüksulu Mahmut, Vaşington sefiri Ziya paşalar gibi tanınmış şahsiyetlerden mürekkep olan bu komisyona bağlı hukuk komisyonu reisi de bendim. Burada hazırladığımız bir raporu büyük komisyona verdik. Bu raporda «Tek vilâyet de kalsak, kayıtsız şartsız tam istiklâl» prensipini ileri sürmüştük. Zaten bütün isteğimiz, yalnız buydu.

Onlar da bunu teksir ederek âzaya dağıtmışlar. Bir gün bizi çağırdılar.

Tevfik Paşa raporu Ziya Paşaya verdi. O da okudu ve dedi ki:

— Büyük devletlerle behemehal uzlaşmak lâzımdır. Kapitülâsyonları böyle kökünden kaldırmağı teklif edersek olmaz. Âlî Paşa merhum da Paris konferansında bu mevzuda hayli uğraştı ama, muvaffak olamadı. Binaenaleyh Mısırdakine yakın bir adlî rejim ile iktifa ederek meseleyi kapatmağa razı olsak daha iyi olur.

Bunun üzerine ben kalktım. Gençtim, heyecanlı idim, bir saat kadar, kapitülâsyonlu bir devletin varlığiyle yokluğu arasında hiç bir fark olamıyacağını, bu işde arazi meselesinin hiç bir ehemmiyeti olmadığını, uzun uzadıya anlattım. Ve nihayetinde;

— Kapitülâsyonlu bir devlet küçük de olsa, büyük de olsa asla pâyidar olamaz.

Dedikten sonra dâvamı ispat ettiğim zanniyle:

— Yaşıyacaksak namusumuzla yaşıyalım, yoksa bırakın ölelim... dedim.

Evet, gençtim. O yaşlı başlı devlet ricali karşısında bu sözü muhakkak ki gençlik heyecaniyle söylemiştim.

Ziya Paşanın gözleri yaşardı. Tevfik Paşaya döndü:

— Paşam! dedi, benim bir huyum vardır, o da hakkikati nerede görsem hemen oraya giderim. Deminki mütalâamı geri aldım. Ben de bu gençle beraberim.

Böylece, büyük komisyon da raporumuzu ittifakla kabul etti.

Bunu anlatmaktan maksadım, öteden beri araziye bakmadan, kayıtsız şartsız müs.

Tarihî bir vesika : Yusuf Kemal ve Ali İhsan Ankara garında Atatürk tarafından karşılanıyor.

kil devlet esası üzerinde has siyetle durduğumu tebarüz tirmektir. Bu bizim hakkı- ızdı, bu, Türk gençliğinin en rih hakkı idi.

Hâdisat da bunu böyle ıpmıştı. Mustafa Kemal de, nradan güzelce anlaşıldığı bi, bunu tahakkuk ettirme- namzet en mahir adamdı. Yani İstiklâl mücadelesi, ürk gençliğinin bu fikrinin, ı talihinin doğuşu ile başla- ış, Mustafa Kemalin etrafın- a toplanışla realite olmuş- ır.

— Böylece Ankarada kaldı- ız, demek?

— İstanbuldan ayrılırken, ustafa Kemal Paşayı ziya- etten sonra, tekrar döneceği- izi vadetmiştik. Bu sebeple,

— Salih Paşaya söz verdim, öneceğim.

Dedim ama, Mustafa Kemal aşa «Hayır, burada kal» diye rar etti. Bu suretle, Ziraat Mektebindeki çalışmalarıma evam ettim. O sırada Salih aşa da zaten istifa etmiş, ye- ine Damat Ferit gelmişti.

Uzun çalışmalar sonunda, ni ayet 23 nisanda Türkiye Bü- ük Millet Meclisi açıldı.

Meclisin bu ilk günkü heye anını unutamam. En yaşlı- ız olduğu için riyaset maka- ında bulunan Sinop mebusu, eref beyin kısa hitabesini mü eakıp kürsüye çıkan Mustafa emal Paşa, uzun bir mukad- eme ile umumî durumu izah ttikten sonra, asıl maksada elerek, bu Meclisin, öteki gi- i yalnız murakip ve müdek- ik mahiyette bir Meclis olma ığını izah ile: «Binaenaleyh, ilfiil mukadderatı milliye ile ştigal edecektir. Bunun için e aranızdan tevkil edilerek yrılacak âzanın bugünkü hü- ûmet teşkilâtına göre icap e- en iş bölümünü yapıp her bi- inin ayrı ayrı ve cümlesinin müştereken heyeti muhtereme niz huzurunda mesul olması lâzım gelecektir.» diye derhal, yeni hükûmetin kurulmasını istemişti.

Fakat bu istek, Meclisteki - henüz vaziyeti lâyıkiyle kav rıyamamış olan - âzalardan ba zılarınca beklendiği gibi karşı lanmadı. Hafif tertip de olsa, «Yeni hükûmet kurulması tek lifine» karşı itirazlar yükseldi.

Mustafa Ksmal Paşa, bunları da ikna için, vaziyeti biraz daha izah lüzumunu duydu ve: «Bütün maddî ve manevî mes uliyeti üzerine almış olan heyeti temsiliye 16 Mart 1920 tarihinden bu dakikaya kadar bütün acı safhalara, manzaralara karşı çalışmayı fevkalâde vazife bilmiştir ve bu mesuliyet, takdir edersiniz ki, çok ağırdır. Buna daha fazla tahammül edemez. Binaenaleyh tekrar teklif ediyorum, bu an dan itibaren memleket mukad deratını deruhte buyurunuz. Bundan içtinap etmeğe lüzum yoktur. Bu vazife o kadar mü him, içinde bulunduğumuz zaman o kadar tarihîdir ki, koca mesuliyeti içinizde üç beş kişiye yüklemekle iktifa edemeyiz. Bütün bu Meclis, bütün mânasiyle mesul olmak lâzım gelir. Millet bizi buraya, ancak bunun için gönderdi. Yoksa, mukadderatını beş kişinin eline terkedelim, diye değil...» Dediyse de, yine, kani olmayanlar görüldü. Meselâ:

«Bu fevkalâde meclisin mem leket idaresini fiilen ele alması icap etmekle beraber, mu vakkat hükûmet veya benzeri bir şey kurmanın, bu gün içinde bulunduğumuz vaziyet te büyük mahzurları olabilir» diye takrir verenler vardı.

Bunlar, bir türlü hükûmet kurulması fikrine ısınamıyorlar, (Muvakkat bir icra heyeti) yapılmasını istiyorlardı.

Halbuki Mustafa Kemal Paşa, hâlâ kullanılmakta olan ismiyle tasrih ederek: «İcra heyeti, yüksek meclisinizin tasdikiyle tevkil edilecek ve size karşı mesul olacak âzadan ibaret ve isimleri de Vekil olacaktır.» diyordu.

Meclisin, daha açıldığı gün den itibaren, «kayıtsız şartsız müstakil devlet» gayesine varılıncaya kadar, karşılaşılan güçlükleri tebarüz ettirmek için kaydettiğim bu ve benzeri muhalefetlere rağmen, Meclis başkanlığına Mustafa Kemal Paşa seçildikten sonra, çalışmaya hız verilerek, sarsılmadan yürünmüştür.

— Başka ne gibi zorluklara, itirazlara uğranmıştı?

— Saymakla biter mi? Meselâ yine ilk günlerde devlet teşkilâtı kurulurken, o zamana kadar mevcut olmayan fakat artık lüzumu iyice anlaşılmış bulunan sağlık ve içtimaî muavenet işlerini yürütecek bir vekâlet ihdası düşünüldü. Ben buna «Sıhhat ve İçtimaî Muavenet» ismini koydum. Aynı zamanda Harbiye Nezareti de hem «Müdafaai Millîye Vekâleti» olmuş, hem de ayrıca İcra heyetine bir ve kâlet gibi dahil olan Erkânı Harbiyei umumîye riyaseti kurulmuştu.

Meclise gelince, bunlara da itiraz edenler çıktı.

Harbiye Nezareti yerine Müdafai Millîye Vekâleti kurulurken, Erkânı Harbiyei umumîye riyasetini neden ayırıyorsunuz? Diyenlere, bizzat Mustafa Kemal Paşa cevap verdi ve dedi ki:

— ... Evet, Müdafaai Millîye doğrudan doğruya Harbiye Nezareti mukabili istimal edlmiş bir tâbirdir. Bilirsiniz ki Harbiye Nezareti öteden beri, yalnız askerin iaşesi, üstü ba-

(Devamı 79 uncu sayfada)

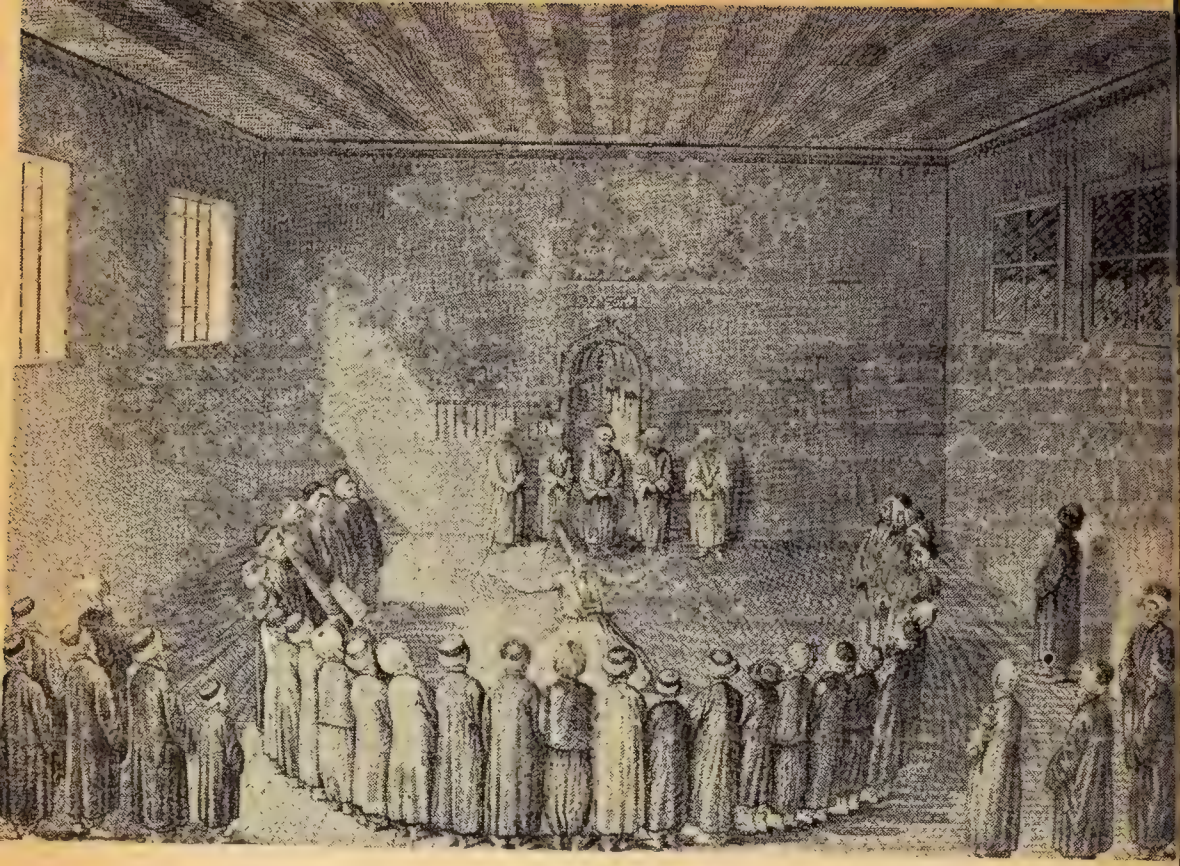

Halvetîlere mahsus deveran zikrinin bir ecnebi ressam tarafından tasvir edilen şekli.

Tarikatlerin tarihine toplu bir bakış:

Kaadirî Tarikati

İstanbula nasıl geldi, nasıl yayıldı?

II

Seyid Abdülkaadir, Şeyhi ve üstadı Ebü Saidül Mübarek'in, kendi namını taşıyan «Ebu Said medresesi»nde, yine onun tensibiyle derse çıkmış, 33 sene bu hizmette bulunmuş, bir taraftan da nefsini terbiye ederek, maneviyatını yükseltmek için riyazat ve mücahede'ye (yeyip içmeyi azaltmak, az uyumak, nefsin isteklerini bırakmak) başlamış. Uzun bir zaman da kendi başına kırlarda, sahralarda dolaşmıştı.

Dersleri, meclisleri, zamanının en büyük ilim adamları, şeyhleri, kâmilleri ile

Artık tamamile tarih olmuş bulunan tarikatlerin mensupları da tarih olmak üzeredir. Yeni Tarih Dünyası, bu çok mühim mevzuu bütün teferruatiyle okuyucularına verecektir.

Yazan :
Cemaleddin Server
REVNAKOĞLU

dolup taştığı gibi, irşad kürsüsünün önünden Hıristiyanların da eksik olmadığı, daima görülmekte idi. Rivayet edildiğine göre Cenabı Gavs'in hakikat öğreten sihirli sözlerinin tesiri altında binden fazla isevî ve musevî hiday te erişerek, kendi dinler bırakıp müslüman olmuşla dı. Hazreti Pîr'e «Gavsiyy rütbesi geldikten sonra ya iki âlemin üzerinde herkes imdadına yetişecek, tam t tasarrufla mânevî «sulta oldukları zaman tarikat e babı arasında kendisi «Gavsüssakaleyn» unvanı v rildi. Sonraları ise yalnız t rikat pîri olan büyük sofil tarafından değil, bütün islâ dünyası onu (Gavs-i-efha Bazullah, Bazül-Eşheb, Su tanül-Rical, İstazül-vücu Allâmetüz-zaman, Şeyhül İnsülveccan, İmamül-Eir

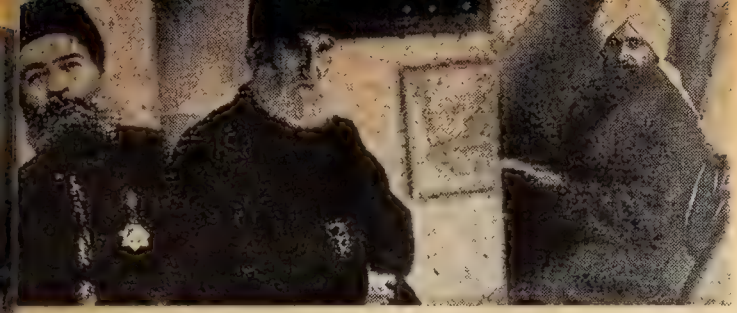

ağdan birinci: Horhorda Fatîh'in yaptırdığı Nakşibendiye ve aadriyeden Hindiler tekkesinin son şeyhi Hint mücahitlerinden bdürrahman Riyad Babür, ortada Aksarayda, Hamzeviye ve aadriyeden meşhur Oğlanlar tekkesinin son şeyh vekili Mehmet min bey (Kaygılı), solda; 11 sene meclisi meşayih reisliğinde ulunan Tomar-ı Kebir ve Fütüvve sahibi Şeyh Şerif Ahmet Mohyeddin efendi merhum.

he) gibi saygı ve tazim tâirleriyle takdis ediyorlardı. u kemalâtın uyandırdığı erin bir cezbenin istiğrakı inde olacaktır ki bizzat ken ilerinin de; «Benim ayağım er velinin omuzunun üstünedir» mânasına gelen:

(Kadem-i-hazihî alâ rakabeti külli velîyyi) dedikeri, gayetle meşhurdur. Tefir, hadîs, fıkıh, kelâm, tavvuf ve ahlâka dair bir çok serleri arasında, didaktik nahiyetteki şiir ve şuûl'leri- i «Arapça ilâhîlerini» ihtira eden divanından başka Feth-i-Rabbanî, Fütuhul - Gayb, Behçetül-Esrar, Gunyetüt-Tâlibin, Gavsiyye-i - Geylâniyye) isimli kitapları nühim ve meşhur olanlarlandır ki «Gunye» ile «Füuh» un, Hindistanın Urdu diine çevrilmiş olduklarını bien ve okuyanlardan öğrendiğimiz gibi, vaaz ve nasihatlarını ihtiva eden: «Gavsiyye-i-Geylâniyye» nin (*) Eyyüplü Şeyh Abdüllâtif, ile Üsküplü «Arap Hoca» nın ayrı ayrı türkçeye çevirdiklerini, en son olarak da «Cabbar Zade Mehmet Arif Efendi» tarafından şerh ve tercume edilerek 1304 - 1888 de, 127 sahifelik küçük bir kitap halinde yayınlandığını biliyoruz.

«Melkuzat-ı Geylâniye - leriyle derlenen takrirleri de, islâm dünyasının pek itibar gösterdiği ana kaynaklar arasında sayılır.

Pir, dünya servetlerine fazlasiyle mâlik bulunduğu halde, bunları daima hiçe saymış ve bunun tabiî bir neticesi olarak zamanın halifesinin iltifat ve alâkasına bile ehemmiyet vermemiş, ziyaretine gelen hükümdarı tekke kapısından geri çevirecek kadar -ancak bir velinin yapabileceği- istiğnalar göstermiş tir. Kendisini ve devrini iyi bilen tarihçiler ondan bahsederlerken : «Fıkara-i İslâmdan Seyyid Abdülkaadir» sözünü, yazılarına başlık yaparak, onun zahirde zengin, mânada ve hakikatte çok fakir halini, olduğu gibi belirtmek istemişlerdir.

Hayatının son demlerinde

(*) Abdül Kaadir'in kendilerine mahsus olan ve Kaadiriye tarikatinde Biat'ten sonra evvelâ «Evrad'ı Kebir» e, sonra da -«Etvarı Seb'a» ya devam etmesi şartiyle- müridin liyakatine ve mânevî derecesine göre okunmasına izin verilen: «Gavsiyye» nin, -erbabının malûmu olduğu üzere- bununla ilgisi yoktur ve henüz bastırılmamıştır.

«Humma» ya tutulmuştu. Kendisinin doğum ayı olan Rabiussanî - Rabiul âhırın dördünde hastalık şiddetini arttırdı. Tam bir hafta, -bütün günleriyle- pek ağır geçtikten sonra; II Rabiussanî 561 (1066) tarihinde -«kemal-i-aşk» ile Allahına ulaşı... Yani merhum ve muhterem Sâdık Vicdanî'nin bu sahada küçük, lâkin ilk ve biricik olmakla büyük kıymetler taşıyan: «Tomar-ı-Turuk-ku-Aliyye» isimli himmetli eserinde söylediği gibi:

«Gavs-i-A'zam; Sultan Abdülkadir-i Geylânî, (aşk) ile doğmuş; (Kemâl) ile ömür sürmüş; -91 sene eder- (Kemâl-i Aşk) ile de Rabb-i-Zül celâl'e kavuşmuştur...»

Bağdadın kuzey doğusunda, «Medrese-i Bâb-üdderc» isimli kendi medreselerinde medfun bulunuyorlar.

ABDÜLKAADİR'İN EVLÂDLARI:

40 kadar olup 20 sinin erkek diğerlerinin de kız olduğu rivayet halinde yazılıdır. Bunların içinde en çok bilinen ve bir kısım Halifeleri de İstanbula gelmiş bulunan: (Şeyh Seyyid Abdürrezzak, Şeyh Seyyid Abdülazîz, Şeyh

Hocasız farisî kitabı müellifi Kaadiriyeden Kemanî İbrahim Ethem Demircioğlu (Vefatı: 17 mart 1947)

Seyyid Şemsüddin, Şeyh Seyyid Seyfüddin) den müteaddid kollar teselsül ettiği, «Tomar» larla «İcâzetnâme» lerin (Tarîkat diploması) tetkikından anlaşılıyor. Bunlardan en çok tanınmış ve İstanbulda mensupları zaman zaman çoğalmış olan zâtin; «Cemâl-ül-İrak; Kutb-ul-İrak» lâkapları ile bilinen «Şeyh Seyyid Abdürrezzak» olduğu görülmektedir.

KAADİRİ BÜYÜKLERİ VE BUNLARIN KURDUĞU ŞUBELER:

Muteber kaynaklarda tesbit edilmiş olduğuna göre; Gavs'in kendi kurduğu «Kaadiriye» tarikatinden 20 ye yakın kol türemiştir.

(Ekberiyye, Eşrefiyye, Rûmiyye, Samediyye, Mukaddessiyye, Yafiiyye, Esediyye, Garibiyye, Halısıyye, Hilâliyye, Hindiyye, Âhiyye...) gibi isimler taşıyan bu kollar içinde en çok bilinmiş, husûsiyle İstanbulda yerleşmiş olanı: «Eşrefiyye» ile «Rûmiyye» olduğundan, şimdilik bunları kısaca bildirmekle iktifa edeceğiz.

EŞREFİYYE: - EŞREFİLİK:

Hacı Bayram'ın damadı: İznikli Eşrefoğlu Abdullâh-ı Rûnî'nin kurduğu koldur. Pek mâruf olan bu şûbe, Seyyid Abdülkaadir'in evlâdından: Şeyh Seyyid Şemsüddin'den geliyor.

Eşrefoğlu, en önce kayınbabası bulunan Hacı Bayram-ı Velî'den Tarîkat hırkası giymiş, «Sülûk'ünü bitirdikten sonra yine onun işaret ve teşvikı ile «Hama» ya giderek Abdülkaadir'in torunlarından: Şeyh Seyyid Huseyn Hafif-üddin-ül-Hamavî'nin hizmetinde bulunmuştur. Onun yanında, uzun müddet kalarak kemâl derecesinde feyizlenen Hacı Bayram'ın müridi, burada bir «Şeyh-i Kâmil» mertebesine yükselip olgunlaştıktan sonra; Hilâfetnâme alarak (Şeyh liğe ve irşada izin) Anadoluya, oradan memleketi olan «Iznık» a gelmiş, Bursa ve havalisinde tarikatini yayarak kendi şubesinin müessisi, «Kaadiriyye» tarikatinin de «Pîr-i Sani» si, (İkinci Pîr'i) olmuştur.

«Eşrefzâdeler» diye Bursa ve çevresinde büyük şöhret yapmış bulunan çocukları, torunları; bunlardan feyz alan şeyhler ve yerlerine geçen halîfeler, Halvetî'lerle Kaadiri'lere mahsus zikir tarzlarının birbirine kaynaşmasından husûle gelen- Eşrefiliği, yeni bir âyîn şekli ve tarîkat şubesi olarak yaymışlardır. Bununla beraber Eşrefoğlunun kendisi de başta olmak üzere bütün mensubları, kendilerini dâima Seyyid Abdülkaadirin samîmi bir bendesi bilmişler: b büyük sofi'ye her sûretle v her şekilde daima bağlı ka mışlardır. İşte Eşrefzâde'ni «Abdülkaadir» i:

Cem olmuş dervişleri Pîrin Abdülkaadir'i
Yolunda sâdıkları Pîrim Ab dülkaadir'i
Elim verdim eline kurba oldum dilin
Canlar feda yoluna Pîrin Abdülkaadir'i;
Sana direm ey kişi, çıka kalbden teşvîş
Âteşe yanmaz dervîşi Pîrin Abdülkaadir'in
Arısının balıyam, bağçesinin gülüyen
Bağının bülbülüyem Pîrim Abdülkaadir'in
Hak katında uludur, iki cihan doludur
EŞREFZADE kuludur, Sultan Abdülkaadir'in.

Tarihî bir resim: Mahmut Şevket Paşanın cenaze törenine iştirak eden şeyhler: İstanbulun maruf şeyhlerinden Merkezefendi Şeyhi Ahmet Mesut efendi, Kocamustafapaşa Şeyhi Kutbüddin efendi, İmrahor şeyhi Vahi efendi, İmrahorlu zakirbaşı Arap Salih, Şerbettar Şeyhi Mehmet efendi, Resmo Adası Kaadirihanesi son Şeyhi Mehmet Şarafeddin efendi, Yenikapı Mevlevihanesi Şeyhi Abdülbaki efendi ve diğer zevat.

Girid Destanı

Yazan :
M. Halid BAYRI

VAKANÜVİS Ahmet Lütfi, eserinin yedinci cildinde 1841 (H. 1257) senesi olayları arasında Giride çıkan bir karışıklıktan bahsederek der ki: «Yunanistan tarafından bazı zararlı şahısların Giride gidip orada ihtilâl çıkarmağa başladıkları işitildiğinden Girid kıyıları ablukaya alınmak ve ihtilâl gailesi kolaylıkla ortadan kaldırılmak üzere ahkâmı adliye meclisi âzasından Ömer Cemal efendi kaptan Tahir paşa ile birlikte gemilerle Girid sularına gönderildi. Abluka hususu bütün elçiliklere bildirildi. Tahir paşa gemilerle Giride varıp vali Mustafa paşa ile birleşerek büyük askerî hareketlere girişmeğe hacet kalmaksızın ihtilâl ateşi söndürüldü ve adanın asayişi sağlandı. İhtilâlin bu suretle bastırılması dolayısiyle Tahir paşa ile vali Mustafa paşaya, büyük ve küçük rütbeli subaylarla Girid halkının ileri gelenlerine hitaben yazılan ferman Giridde okutturularak padişahın memnunluğu herkese bildirildi. Bundan sonra Tahir paşa, ablukayı kaldırdı ve gemileriyle birlikte Sisam adasına gelerek orada da gereken tedbirleri aldı ve bir gemi bıraktı, diğer gemilerle bazı adaları dolaşıp İstanbula döndü (Lütfi tarihi, C. 7, S: 9)».

Vakanüvis Ahmet Lütfinin 1841 (H. 1257) senesinde Giridde çıktığından bahsettiği karışıklık, 1820 (H. 1236) tarihinde başlayıp sekiz yıl kadar süren ve Yunan devletinin kurulmasiyle sona eren Mora ihtilâlinden beri kısa ve uzun fasılarla devam eden Girid isyanlarından biridir. Bu isyanı - Vak'anüvis Ahmet Lüfinin kaydettiği gibi - Giride gönderilen ordu ve donanma çok kolaylıkla bastırmış ve bu netice, Türkiyede umumî bir sevinçle karşılanmıştır. Bu umumî sevince tercüman olarak Osmanlı tahtında oturan Birinci Abdülmecit, âsileri affetmekle kalmamış, Giriddeki Türk kuvvetlerine kumanda eden Tahir paşaya elmasla işlenmiş bir kılıç hediye etmiş, «Selimî» adında bir âşık da bir destan tertip ederek Girid başarısını alkışlamıştır.

İşte burada bahsetmek istediğimiz Girid destanı, 1841 (H. 1257) Girid isyaniyle ilgili olan bu destandır ki Ondokuzuncu asrın ortalarında İstanbulda «Selimî» adlı bir halk şairinin yaşamış olduğunu haber vermesi bakımından bizce önemlidir. Destan şudur:

Padişah-ı âlem Abdülmecid han
Günbegün artmadan şöhret-ü şanı
Erişti hamdola tevfikı Yezdan
Nim nigâhla kahreyledi düşmanı

Safa ile daim olsun demlerde
Tabına muvafık hep vezirler de
Pervaneveş döndü sadık beylerde

Meşhur Derya Kaptanı Çengeloğlu Tahir Paşa.

Dilde zikrettiler ulu Süphanı.

Niyazımız budur Bâri hüdadan
Zerre dûr etmesun zevk-ü safadan
Hayır dua aldı çok evliyadan
Bir şahlar şahından tuttu dâmanı

Nitekim var bizde bu din-ü kuvvet
Taşları eridir nüfuz-u devlet
Seni gidi hain harici millet
Bildin mi ne imiş Âl-i Osmanı

Üstüne yolladım Tahir paşayı
Ana teslim ettim hep donanmayı
Sadakatle eyler cenk-üvegayi
Odur bu asrın sahib-i zamanı.

Hükmünü yürüttü bahrile berre
Böyle merd gelmemiş bir dahi dehre
İngiliz, Fransız gelmişti seyre
Aceleyle kaldırlar tabanı.

Asakir el urdu birden tüfenge
Bir eşref saatte başlandı cenge
Deryalar boyandı gayri bir renge
Top sadası tuttu ol âsümanı.

Düşmanın cisminde eridi yağlar
Bir ateş püskürdü tutuştu dağlar
Mevlânın aşkına urun ağalar
İşte budur cengin yolu, erkânı.

Maşallah pek güzel olundu devam
Şimdilik bu kadar olurdu nizam
Bir tarihte yirmi sene bil tamam
Cenk etmiş ol vaktin şah-u sultanı.

Tahir paşa dedi Nasrün minallha
Zerrece düşmana etmez eyvallah
Padişah yoluna hasbetenlillah
Feda elemektir maksudu canı

Seni ben bilürüm zatı ey pelit
Ne kadar söylense almazsın öğüt
Bununla yezitlik ettin kaç...
Yine kendin gördün vafir ziyanı.

Tahir paşa ile çıkılmaz başa
Kurtulursan eğer kaçarsın...
Bir yandan saldırdı Mustafa paşa
Kıyametten gösterdiler nişanı.

Bir gün tutuşuldu ceng-ü vugaye
Kâfirlerin aklı hep gitti zaya
Koca başıları düştü ricaya
Bildi kurtulmanın yoktur imkânı.

Mustafa paşa tenbih sana iptida
Padişah yoluna can eyle feda
Feyziyap olursun biizn-i Huda
Terkeyle gafleti gözet her yanı.

Hele al destine gaza sengini
Ceht eyle öğren bu kâfir fendini
Sakın gafil olma gözet kendini
Hilekârdır bu yerlerin düşmanı.

Ben Tahir paşayım kâr etmez ağyar
Nitekim bende var nüfuz-u hünkâr
Bir günün bin etsün ol perverdigâr
Bana ihsan etti kılınç kaftanı.

Hüda hıfzeylesün her kazalardan
Bir kılınç kuşandı evliyalardan
İntikam aluruz hep a'dalardan
Kullarına vermiş emr-ü fermanı.

Çok şükür bir nizam verdi Giride
Fethine yazmışlar nice ceride
Sene bin iki yüz elli yedide
Selimî söyledi böyle destanı.

Görülüyor ki, Selimî'nin destanı, 1841 (H. 1257) Girid isyanının bastırılması üzerine halkın duyduğu sevinci ifade için tertip olunmuş, bu münasebetle bir taraftan padişah ve bir taraftan da isyanı bastıran kumandanlar övülmüştür. Fakat destanda en çok değer verilen, en çok azizleştirilen Tahir paşadır. Bosna valisi iken 1847 (H. 1263) tarihinde vefat eden Tahir paşa, tarihimizde sertliği, çalışkanlığı, büyük olaylar önünde büyük tedbirlere başvurması ve Türk donanmasını yükseltmek için hiç bir fedakörlıktan çekinmemesiyle tanınmış olan Çengiloğlu Tahir paşadır ki 1841 senesindeki Girid ihtilâli sırasında Derya kaptanı (Bahriye vekili) idi. Destanda adı geçen Girid muhafızı Mustafa paşa ise, 1853 (H. 1269) ve 1857 (H. 1273) yıllarında iki defa sadrazam

Bu iki resim, 16 ncı Louis ile (solda) Kraliçe Mame Antoinette'in başlarıdır. Kral ve Kraliçenin başları giyotin ile kesildiği zaman, Madam Tussand, bu kesik başların mumla kalıplarını yapmış ve saklamıştı. 175 sene sonra meydana çıktığı zaman, her iki başın resimde görüldüğü gibi bozulmamış olduğu görülmüştür..

lan ve 1873 (H. 1289) senesin
e vefat eden Mustafa Naili
aşadır.

Destandan anlaşıldığına gö
e, Çengeloğlu Tahir paşa ile
Mustafa Naili paşanın Girid-
e düşünce ve işbirliği yap-
ış olmaları, ada ihtilâlcileri-
in yenilmesinde başlıca âmil
lmuş ve bu sebeple gerek Ta
ir paşa, gerek Mustafa Na-
li paşa bir yandan başta pa-
işah olmak üzere hükûmetin
e bir yandan da halkın takdi
ini ve saygısını kazanmışlar-
dır.

Selimî, destanında Giridin uzun yıllar düşmanla çarpışılarak, büyük fedakârlıklara ve mahrumiyetlere katlanılarak Türk topraklarına katıldığını belirtmek suretile Girid fatihlerinin eşsiz kahramanlıklarını andıktan sonra Girid ihtilâlcilerinin ne söyle nirse söylensin öğüt almadıklarını ve vakit vakit silâha sarıldıklarını, bununla beraber yine kendilerinin kaybettiğini ve artık Türklerin ne olduğunu öğrenmeleri gerektiğini işaret etmektedir. Buna göre, tarihe ve zamanın olaylarına pek yabancı olmadığını sandığımız âşık Selimi'nin, neşrettiğimiz «Girid Destanı» ndan başka destanları bulunması akla geldiği gibi, bir çok koşma söylemiş olması da tabiî ve muhakkaktır. Fakat mahsulleri henüz ele geçmediği için manevî şahsiyeti üzerinde duramadığımız şairin, şimdilik maddî hüviyetini tesbite yarayacak vasıtamız olmamasına da esef etmemek elden gelmez.

Mehmet Halit BAYRI

İstanbul Çarşısı

Yazan :
M. Halid BAYRİ

Gelecek sayımızda

ÂBİDELERİMİZ: 2

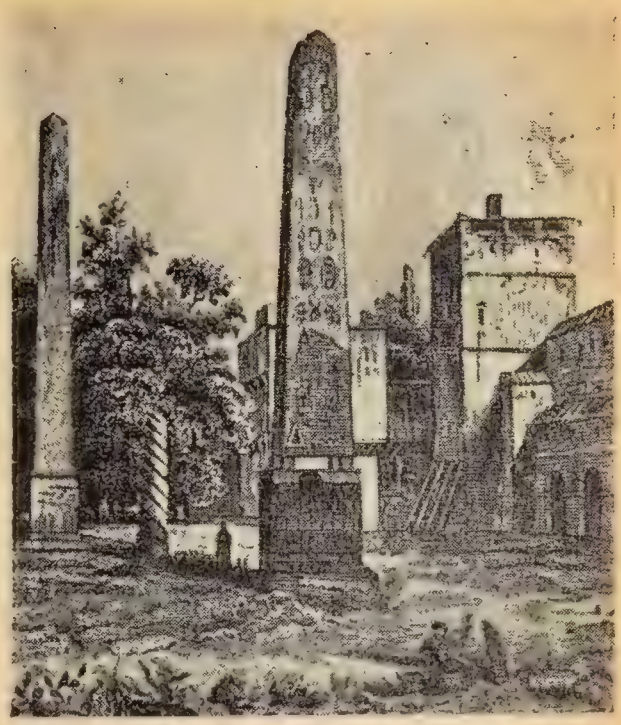

DİKİLİTAŞ

Asırları kucaklamakta olan Sultanahmet meydanındaki Dikilitaşın hikâyesi, meraklı olduğu kadar da uzundur. 30 metre irtifaında ve 2 metre genişliğinde olan bu Dikilitaş, ilk defa Milâttan 1700 yıl önce eski Mısır'da, Helyiplis şehrinde Firavun Üçüncü Tolmoz tarafından dikilmişti.

Bu Dikilitaşı Bizansa getirmek istiyen İmparator İkinci Konstans ve Jülyen, yerinden söktürmekle kaldılar. Dikilitaş, asırlarca dikili durmaktan yorulmuş olacak, tam 30 yıl toprak üstünde yattı ve 390 tarihinde Birinci Teodos tarafından Bizansa nakledildi.

Marmara denizinden Sultanahmet meydanına kadar getirmek için, sureti mahsusada bir yol yapılmıştı ve taş, demirler stünde kaydırılarak çıkarılmıştı. Taş, Teodos'un muvaffakıyetlerini yazan bir kaide üstüne konuldu. Ayrıca kaide üzerine Rumca, şehrin valisi Troklos'un yardımı ile dikildiği yazılmıştır.

Başka bir rivayete göre, Dikilitaş 400 tarihinde Arkodyus zamanında, Got'ların reisi Ganyas'ın himmetile dikilmiştir. Sonra da ortodoksların isyanı üzerine Ganyas'ın da beş bin Got'la beraber öldürülmesi üzerine taşın üstündeki Ganyas ismi silinmiş, yerine Proklos'un ismi konmuştur.

Kaidenin şimal cihetindeki kabartmada, İmparator Arkadyus ve karısı Evdoksiya'nın Katizma denilen İmparator locasında, yanlarında muhtemel olarak Gotların reisi Ganyas bulunduğu halde görülmektedir.

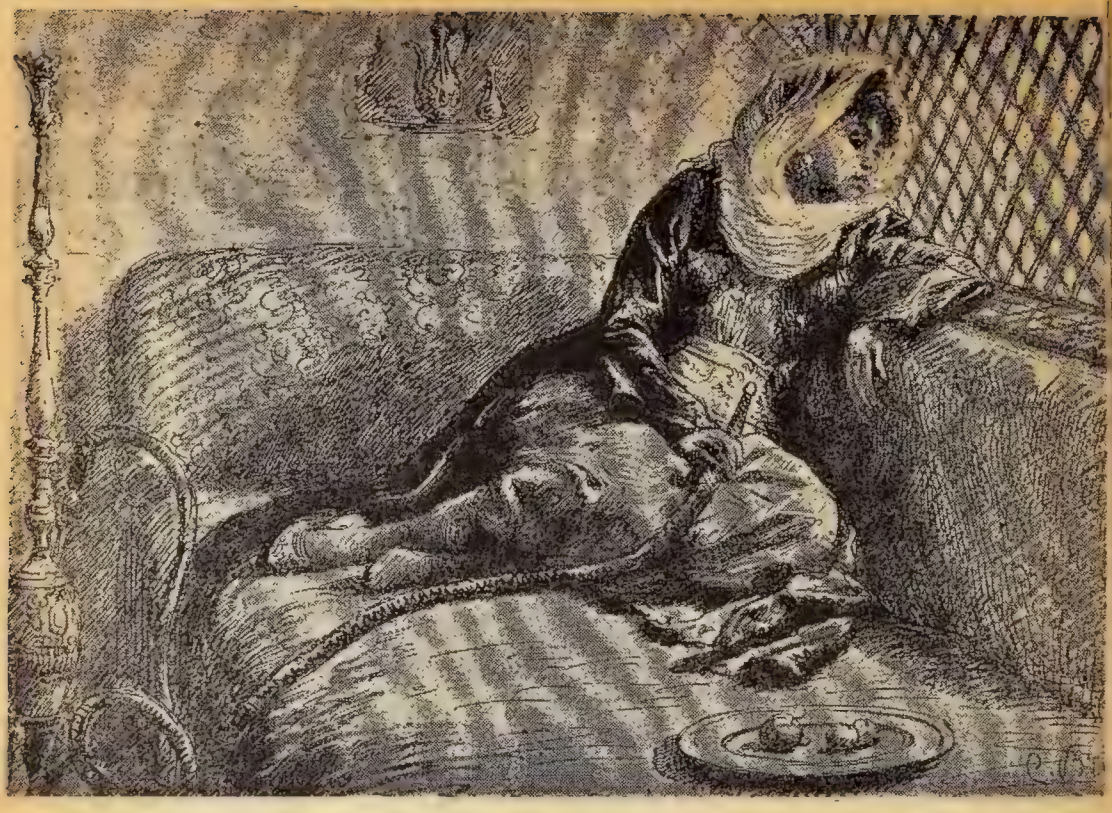

Edmondo de Amicis'in «İstanbul» adlı Fransızca eserinden iktibas ettiğimiz bu resim, uydurma harem kadınlarından biridir.

Haremden Mektuplar: 2

HAREM'in Sırrı Nedir?

Yazan :
M. Çağatay ULUÇAY

OSMANLI sultanlarının kadın ve kızları, köşk ve dairelerinde böyle kapalı yaşadıkları gibi, gezinti ve göçlerde de bu hususlara çok dikkat ederlerdi. Babüssaâde'den ayrılınca da perdeleme ve maskeleme siyasetine ehemmiyet verilirdi. Binecekleri araba ve kayıklar, kat kat örtülerle, kafeslerle donatılır, içe ridekileri göstermiyecek şekilde yapılırdı. Kadınların vardıkları yerde de, haremağaları tarafından çok sıkı tedbirler alınır, yabancılar tarafından görülmemeleri sağlanırdı.

Bu itibarla sultanları bahçede ve saray dışında gezerken, dolaşırken de seyretmek pek o kadar kolay bir şey değildi.

Durum böyle iken, bazı romanlarda, bilhassa son zamanlarda çevrilen filmlerde, kadın efendi ve sultanların hayatlarını ifade etmek için onları açık saçık göstermek ve teşhir etmek, tarihî hakikate uyar mı? Bu, hakikaten yaşanan bir tarihin akisleri veya uydurma şekilleri midir, bunun üzerinde insafla, izanla durmak ve düşünmek icabeder.

Biz, var olan bir tarihi, milletimize yaşatmıyor, onu yıkıyor, tahrif ediyoruz. Bu bakımdan kütleler üzerinde büyük tesirler yapan roman yazanlara ve film çevirenlere biraz insaflı ve bilgili olmala-

nı tavsiye etmeği, yerinde apılmış bir ikaz sayıyoruz.

Harem hakkında verdiğimiz ahlar göz önünde tutulursa, u hususta elde edilecek maımatın kaynakları nelerdir? nlar üzerinde de biraz düünmemiz icabeder. Harem akkında dışa sızabilecek maûmat daimî surette harem ğalariyle münasebette bulu- an cariye, kalfa ve ustalardan emin edilebilirdi. Fakat tarin şahadetiyle de anlaşılıyor i, ne haremden çırağ edilener, ne de haremağaları, harenin mahremiyetine gömülen ır ve malûmatı dışarıya sızdıramamışlar, görüp işittiklerini içlerine hapsetmişler ve nlarla beraber öbür dünyaya göç etmişlerdir. Şayia, rivayet kabilinden duyulanlar üzerinde ise önemle durmak lâzımdır.

Bu hususta daha ileriye giderek bu ketumiyetin haremin muhtelif işleriyle uğraşan memurlar arasında da mevcut olduğunu ileri sürebiliriz. Haremle ilgili memurların çok kere hareme verdikleri eşya, mücevherat, para vesaire gibi kadınefendi, sultan ve cari-

Son devir harem kadınlarından bir tip.

Padişah, hamamda cariyeleri ile. (Bir ecnebi ressam tarafından yapılmıştır)

yelerin adlarını, sanki defterlerin soluk benizli yapraklarından kıskanıyorlarmış gibi yazmadıkları görülüyor. Defterlere, yalnız başkadın, üçüncü İkbal, Haznedar usta deyip geçiyorlar. Belki böyle yazmakta onların da hakları var, çünkü isimlerini bilmiyorlar.. Buna mukabil vakfiye, feraşet beratı, in'am ve ihsan defterleri ile padişahın fermanları bir tarafa bırakılırsa, diğer vesikalardan kadınefendi ve İkballerin isimlerini tesbit etmek güçtür. Böyle olmakla beraber Topkapı sarayı ve Baş bakanlık arşivlerindeki vesikalardan padişahın kadın ve kızları isimlerinin önemli bir kısmını, şüphesiz yattıkları türbeler, yaptırdıkları çeşmeler, cami ve diğer eserler de dahil; tesbit etmek mümkündür.

Harem hakkındaki bilgimiz, yukarıda izah ettiğimiz sebeplerden dolayı, çok noksan, ve bazan da yanlıştır. Haremin kalın duvarları arasında gömülü olan muammaları çözmek için uzun emek ve göz nuru dökmek lâzımdır. Bugün Topkapı sarayı ve eskiden «Saray-ı âmire-i cedide» denilen padişahların ikametgâhlarındaki günlük hayatı incelemek, burada yaşıyanlar arasındaki münasebetleri kurmak, orada cereyan eden aşk, ihtiras, entrika tuzaklarını göz den geçirmek ve yaşatmak sa-

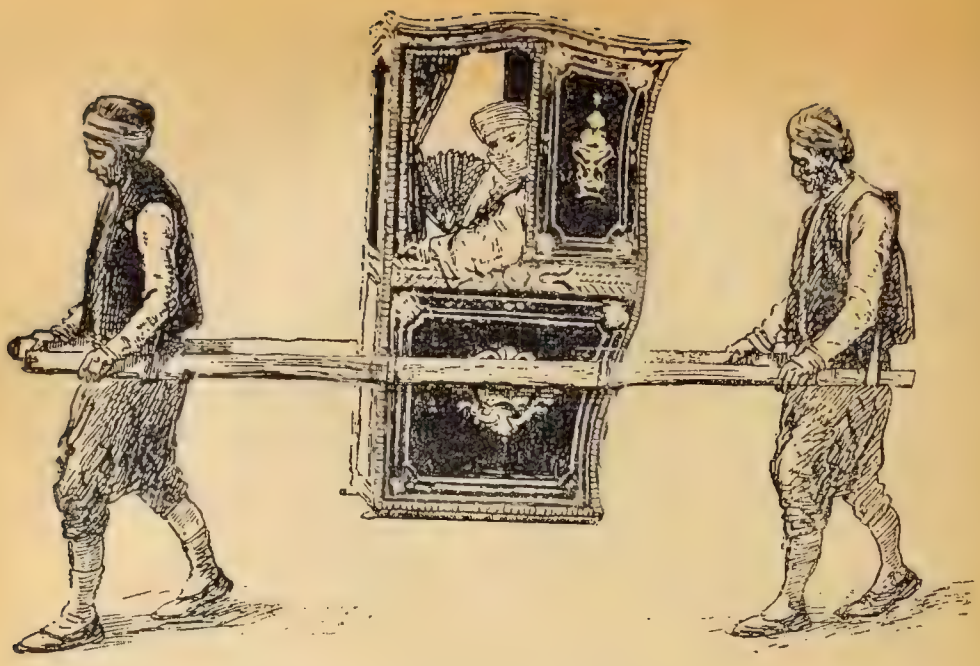

Edmondo de Amicis'in eserinden bir resim: Bir saraylı kadın tahtırevanda.

nıldığı kadar kolay bir şey değildir. Bunun için haremin, harem içinde yaşıyanların muhtelif cephelerden durumlarını tesbit etmek, sonra da o devir hayatını yeniden kurmak ve tasavvur etmek icabetmektedir.

Biz, bu mezvuda çalışacaklara yardım olmak üzere, 1950 de «Osmanlı Sultanlarına aşk mektupları» adlı kitabımızı neşrettik. Şimdi de, padişahların kadın ve kızlarına ait altmıştan fazla mektup neşredeceğiz. Bu mektupların tarihan büyük kıymet taşıdıklarına inanıyoruz. Bunlar, haremden dışarıya sızan ufak ışık huzmeleridir; haremi yaratmak istiyenlere hiç olmazsa kıvılcım ziyası kadar aydınlık yapacak ve yol göstere ceklerdir. Bu mektuplar, haremde yaşıyanların fikir ve ihtiraslarını padişah ve diğer devlet adamları üzerindeki tesirlerini; kadın ve sultanların hususî hayat ve karakterlerini ortaya koyacak, bazı bilgi ve sonuçların meydana çıkmasını sağlıyacaktır.

Mektupların yüzde doksanının, bizzat sahipleri tarafından yazıldıklarını ilâve edersek padişah kadın ve kızlarının haremde tahsil gördüklerini, okuyup yazdıklarını da ifade etmiş oluruz. Günlük ve hususî hayatları da çok kere karanlıklar içine gömülmekte, ifade, izah ve tasavvurdan uzak kalmaktadır.

Osmanlı padişahlarının hususi hayatları, çok meçhullü muadeleler halinde halledilmek zorunda kalan problemler durumunu hâlâ muhafaza etmektedir. Hele sultanların, evleri sayılan haremleri ise bir muammadır. Gerçi harem hakkında bazı yerli ve yabancı eser ve etüdler yazılmıştır, fakat bunların hiç birisi haremi saran kalın duvarların esrar perdesini ortadan kaldıracak kadar, aydın ve bol ışıklı değildir. Harem, ifade ettiği mânanın gizliliğini dün olduğu gibi bu gün de belki daha kuvvetli mânada, muhafaza etmektedir.

Yerli eserlerin noksan ve çok kere yanlış izahları, ne harem teşkilâtını ve ne de haremde mevcut olan kadınefendi, İkbal, usta, kalfa ve cariyelerin hususiyetlerini vazife ve hayatlarını anlatacak durumdadır. Hele ecnebilerin, yazdıkları eserler ise çok kere hayal mahsulüdür. Kulaktan kulağa gelelerin yazı ve resimle ifadesinden başka bir şey değildir. Bu eserlerin hiç birisi, haremi hayal yuvası olmaktan, karanlık ve sırlar âlemliğinden kurtaramamıştır. Bu durum muhtelif sebeplerden ileri gelmektedir: Bunların başında müslüman olan kadınlarımızın, erkeklerden kaçması, dışarıda örtülü gezmesi, kadınlı erkekli toplantılara iştirak etmemeleriyle izah edilebilir. Avrupa hükümdarlarının kadın ve kızlarının hayatlarına, görünüş ve giyinişlerine dair bir çok resim, heykel ve yazılar mevcut olduğu halde - bir kaç sefir hanımının saraylılarla görüşmesi ve onları tasviri bir tarafa bırakılırsa - bizimkiler için böyle kaynaklar mevcut değildir.

Türkiyeyi ziyaret eden sey-

ıların, çoğunun türkçeyi memeleri, hıristiyan olduk-ından, azınlıklarla düşüp lkmaları ve onların verdik-i çok zaman hakikate uy-yan malûmatı kitaplarına, ufak tetkik süzgecinden ge-meden kaydetmeleri, onları hiş hatalar yapmağa sürük-niştir. Değil Türk kadınları, kekleriyle bile konuşamı-n ve anlaşamıyan yaban-seyyah ve ressamla-ı, bizler hakkında verdik-i hükümler, yaptıkları re-nler, yazdıkları kitapların dereceye kadar doğru olaca ı siz düşünün ve hükmü-zü verin.

Yine bu sebeptendir ki Top pı sarayı resim galerisinde evcut olan Hürrem Sultanın ahtelif tablolariyle kızı Mih nah Sultan ve Gülnuş Sul-a ait resimlerin otantik o-p olmadıkları üzerinde hak-olarak durup düşünmemiz abetmez mi?

Bundan başka padişahların dın ve cariyeleriyle bera-r yaşadıkları Topkapı sarayı-n hususî inşa tarzını da göz ünde bulundurmak lâzım-r. Kara tarafından hareme aşabilmek için üç kapı, üç ru, deniz tarafından bir su-, hasbahçe ve kasırları geç-ek icap ettiğini düşünmek zımdır.

Topkapı sarayının üçüncü erinde inşa olunan harem, alın duvarları, çevresinde aremağaları, padişaha ait da elerle geçilmesi gayri müm in bir kül teşkil eder. Bu kı mda değil yabancılar, harem ğaları bile salâvatı şerife ge erek dolaşırlar. Kadınefen-veya padişah kızlariyle ko-uşanlar, saray âdetleri gere-nce, yüzlerine bakamazlar. azara sultan veya kadme-ndiyi yüzü açıkta görseler, şlarını yere eğmek zorunda alırlar. Bundan dolayı hare-

Şeyh-ul İslâmın ilk defa Patriği kabul edişi

İslâmiyetin göbeğinde büyük bir dinî vak'a cereyan etti. Müslüman dininin büyük şefi olan Şeyh-ülislâm'ın, Papa idaresindeki Patriği kabulü ilk defa olarak görülmüştür. Yanında Patrik vekili Kostaki efendi olduğu halde Patrik, Şeyh-ülislâm'ın sarayına şerefle kabul edildi. Denildiğine göre, bu iki din adamının konuştuklarını bilmek gayri kabildir. Yalnız biliniyor ki, Şeyh-ülislâm samimî hislerini belirtmiş ve demiştir ki: «Umumî din kaidelerini her türlü vasıtalarla kurtaralım ve teferruat üzerinde insaflı olalım.»

Bu hâdise ile, Sultanın Avrupa seyahatini mecliste bildirmek üzere Şeyh-ülislâm'ın ellerini göğe doğrû kaldırarak, Allahtan inayet istemesi siyasî ve dinî bahislerde Türkiyenin ilerlemesini gösterir.

İllustration: Yıl 1858

Nassı B. Cussa

min çevresinde ve sultanların hususî hizmetinde bulunanlar dahi kadınefendi ve kızları hakkında ehemmiyetli dene cek derecede bilgiye sahip değildirler.

Yabancı erkeklerin padişahın kadınlarını görmeleri müm kün olmadığı gibi, saray hizmetinde bulunanlar da aynı durumdadırlar. Haremağaları nöbet yerlerinden içeriye bir adım atamadıkları gibi, hasbahçe ve diğer yerlerde yapılan halvetlerde de, halvet ma hallinin etrafına kalın perdeler çekilmektedir. Nasıl hare min etrafı kalın duvarlarla çevrili ise, kadınefendi ve kızlarının dolaşabileceği bahçelerin, parmaklık ve kapıları da halvet perdeleriyle kapatılırdı..

(Sonu var)

Hace-i evvel Ahmet Mithat efendi.

ESKİLERDEN SEÇMELER:

Ahmet Mithat Efendi ve hususiyetleri

Yazan:
Abdurrahman Adil EREN

Ahmet Mithat Efendi hiç kolalı gömlek giymezdi; yakasız ve yakalıksız dal mintan ile gezerdi. Ahmet Mithat Efendi, eline baston ve şemsiye almazdı; yağmurda, karda şemsiyesiz gezerdi. Büyük bıyıklı, seyrekçe sakallı, kısaya yakın boylu, kalın vücudlu idi.

Her fenden bahseder. Çok söz söylemesini severdi. Sabahları Beykozdan inen Anadolu kıyısı yolcularının münevverleri, meselâ sonraları Şeyhülislâm olan Pîri zade Sahip Molla ve oğulları, Dağıstanlı Mizan gazetesi sahibi Murat Bey, Şûrayı Devlet âzasından Esat Bey, kezalik Şûrayı Devletten Mentefekli Mühelhel Paşa, Meşhur fikragû Doktor Hayerttin Paşa, Doktor ve Haseki Hastanesi Başhekimi İhsan Bey, iki metro boyunda uzun âsalı ve teberli, yeşil kavuklu ve yeşil sarıklı Şeyh Tal'atî Efendi; Meclisi Kebiri Maarif âzasından arabî müderris Hacı Zihni Efendi, Maliye Hukuk müşaviri değirmen taşı sarıklı Mahmut Esat Efendi; Anadoluhisarından, Beylerbeyinden vapura binerler, zevk ile, neş'e ile Mithat Efendinin sabah sohbetlerini dinlerlerdi.

Mithat Efendi çok tütün içerdi. Tabakası yoktu. Çil ikilik bir paket Reji tütünü alır, tütününü kendi elile sarar, sigarasını tüttürürdü.

Ahmet Mitat Efendi Matbaayı Amire, Takvimi Vekayi müdürlüklerinde de aynı kıyafet ve âdetleri muhafaza etmişti. Hattâ, Galatada Hariciye Nezareti Celilesine merbut ve on dört ecnebî doktor âzadan mürekkep «Meclisi Umuru Sıhhiye» ye riyaset ettiği zaman bile, böyle idi. Kızgın ağustos güneşinde Köprü üstünde şemsiyesiz yürüdüğü, Meclisi Umuru Sıhhiyede yakasız ve yalıksız, bir sürü Frenkler ortasında oturup ikilik paketinden sigarasını sardığı gözümün önündedir. En sevdiği içki Rumeli bozası idi. Hattâ damadı muallim Naciyi Terümanı Hakikatin edebi yazılar muharrirliğinden uzaklaştırıp, gazeteyi bizzat ve tek başına yazdığı günler, bir desti bozayı yanı başına koyup, bir teneke maşrapa ile yuvarladığı... ve öyle gazeteyi doldurduğunu matbaa halkı hep bir ağızdan söylerlerdi. Bu hale bir gün ben de tesadüf ettim.

Ahmet Mitat Efendi bir zamanlar da Karantina Meclisine ikinci reis olmuştu. Meşrutiyetten sonra Cenap Şahabettin de o idareye mürakıb oldu. Cenap Şahabettin, bu münasebetle Mithat Efendiyi çok güzel tanımağa fırsat buldu. Her halini tetkik etti:

Cenap Şahadettin, Ahmet Mithat Efendi için der ki:

«Mesti sıhhat bir bünyesi vardı. Harikulâde geniş sadrı, kalın boynu, bacaklarına nisbetle çok iri gövdesi ile onu görenler, meşhur Pomak pehlivanlarını tahattur ederlerdi. Altmışını geçmiş ken, altmış okkalık bir sıfıçısını omuzlıyarak, kayığan bir yokuştan çıkıverdiğini hayretle görenler olmuştu.

Bu nadirei sıhhat ve kuvvet, her nedense Sultan Hamide karşı yılgındı. Onu

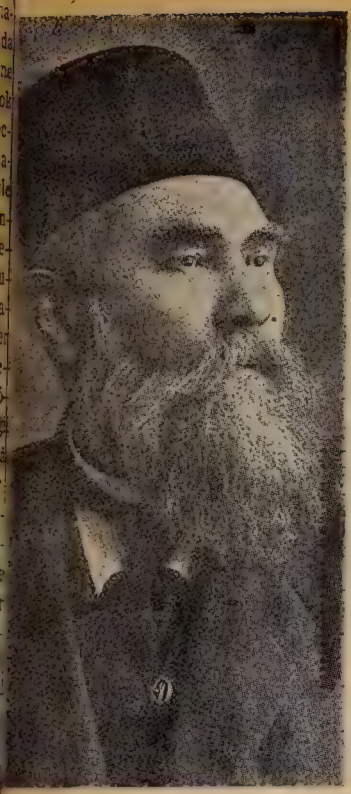

Ahmet Mithat efendi.

mehabeti zulmundan ürkerdi. Kalben en vasî hürriyete taraftar, mutlakıyet ve hapis hanei istibdadm yıkılmasına içinden daima duahan olduğu halde; marazî diyebileceğim bir perhizi lisan içinde yaşardı. İlânı Meşrutiyetten üç dört sene evvel onu, hakikaten vehim derecesinde bir havf istilâ etmişti .

Saraya karşı bu marazî korkusu, onun ledünniyatı fikriye ve hissiyesini bilmiyenlerce, bin türlü haksız ithamata yol açmıştı. Hattâ onu Abdülhamidin sadık bendesi tanıyanlar bile yok değildi. Halbuki herhangi bir düşmanı istibdattan daha samimî bir düşmanı istibdat idi.»

Y. KEMAL TENGİRŞENK

(61 inci sayfadan devam)

şı, ve teçhizatiyle meşguldür. Bu vazifelere emir ve kumanda dahil değildir. Harbiye Nazırları, harekâtı harbiyeyi ve kumandayı da üzerlerinde bulundurmaktan zevk duydukları için, ayrı bir erkânı harbiye reisliği ihdas edilmemiştir. Biz ise bunu doğru bulmuyor, Erkânı Harbiyei Umumîye Riyasetini kabul ediyoruz. İşte İsmet beyin de bugünkü vazifesi bütün harekâtı askeriyeyi takipten ibarettir. Bu noktai nazardan da, vazifesi Erkânı Harbiye riyasetidir.

Mustafa Kemal Paşanın bu izahatından sonra, söz sırası bana gelmişti. Riyaset makamındaki Celâleddin Arif bey, biraz evvel: «Bizde Sıhhiye nezareti diye bir şey yokken, şimdi bir «Sıhhat ve Muaveneti İçtimaiye» Vekâleti ihdas etmek ne demek?. Bu tâbir bile muhdesdir» diye itiraz etmiş olanlara, cevap vermekliğimi istedi. Kürsüye çıktım, bu güne kadar memleketimizde sağlık işlerinin ne kadar ihmale uğramış olduğunu anlatmağa başlıyarak:

— Türkleri muhafaza etmek için evvelâ sıhhatini muhafaza etmek lâzımdır. Sıhhat olmazsa, Türklük söner. Türklüğü kemiren hastalıkların bir an evvel kökünü kazımazsak, Türk ailesinin, Türk ferdinin refahını temin etmezsek, mahvoluruz... Bu gün sıhhati korumak meselesi de, yalnız hastaya doktor, ilâç yetiştirmek meselesi olmaktan çıkmış, geniş bir içtimaî muavenet dâvası halini almıştır. Hattâ, bence Sıhhat Vekâleti o kadar mühimdir ki başvekil her neye karar verecekse, evvelâ oranın mütalâasını almalıdır. İşte, Türklere... falan derken, bir de baktım ki Sivas mebusu Emir Paşa, pürhiddet sözümü keserek bağırıyor:

— Beyefendi hazretlerinin, sıhhatin muhafazası lüzumundan bahsederken, yalnız Türkleri kale almasına itiraz ederim. Bizim müslümanlık namına teessüs etmiş bir hilâfetimiz var! Değil buradaki müslümanlar, aktarı cihanda bulunan umum müsliminin bu hilâfete merbutiyetlerini unutmamak iktiza eder. Rica ederim, yalnız Türklük namını istimal etmiyelim. Çünkü biz burada Türklük namına içtima etmedik!.

Bu acayip itiraza benim cevap vermeme meydan bırakmadan, Mustafa Kemal Paşa müdahale etti:

Verdiği, daha doğrusu vermeğe mecbur olduğu cevap, o günlerin içinde çalkandığımız havasını belirtmesi bakımından kayde değer. Şöyle demişti:

— Sui tefehhümlere meydan verilmesin. Menafiimiz müşterektir. Meclisi âlinizi teşkil eden zevat yalnız Türk değildir. Yalnız Çerkes, Kürt, Lâz, Boşnak değildir. Fakat hepsinden mürekkep anasırı islâmiyedir, samimî bir mecmuadır. Binaenaleyh bu heyeti âlinin temsil ettiği, hukukunu hayatını, şeref ve şanını kurtarmak için azmettiğimiz yalnız ve yalnız bir unsuru islâm değil, anasırı islâmiyeden mürekkep bir kütledir.)

(Arkası var)

Tarihin bir yılan hikâyesi:

Abdülâziz öldürüldümü?

Bir Alman tarihçisi Dr. Albrecht Wirth'ın mühim ifşaatı.

Gelecek sayımızda.

Yüz yıl evvelki İstanbulun bir gravürü.

Lamartine'in şark mektupları

La Martin'in bu güne kadar tercüme edilmemiş olan «Şark Mektupları» nı neşre devam ediyoruz. Büyük Fransız edibi, eski İstanbulu kendine has edebî üslûbiyle anlatmaktadır.

Çeviren :
Hamdi VAROĞLU

BU çeşmelerin yanında bir kaç Türk askeri uzanmış yatıyor, sahipsiz köpekler, rıhtımda dolaşıyorlar. Muazzam çapta topların namluları içine de bir kaç tane köpek yatmış. Filika, duvarların dibinden ilerledikçe, karşımızda ufuk genişliyor, Anadolu kıyısı yaklaşıyor, Boğaz medhali, koyu yeşil tepelerle, alâim-i semanın bütün renklerine boyanmışa benzeyen karşı tepeler arasında, gözler önüne seriliyor.

. . . . . .

Beyoğlu kıyısına yanaştık. Yanaştığımız yer, avluları top arabalariyle, top kundaklariyle dolu muhteşem bir kışla civarıydı. Meydanlıkta, Hint pagodu biçiminde yapılmış, parlak, renklerle boyalı oyma mermerli, ipek zemin üzerine oturtulmuş dantelâ gibi duran güzel bir şadırvan vardı. Meydan, denk denk tüccar eşyasiyle, atlarla, sahipsiz köpeklerle doluydu. Bir takım Türkler, gölgeye bağdaş kurup oturmuşlar, çubuk içiyorlardı. Rıhtımın kenarında bir sürü kayıkçı oturuyordu; kimi efendisini bekliyor, kimi müşteri gözlüyordu. Bu kayıkçılar erkek güzeli adamlar, kıyafetleri güzelliklerini daha belli ediyor. Katmerleri eteklik katmeri kadar geniş, beyaz şalvar giyiyorlar. Bellerine, kırmızı ipekli kuşak bağlıyorlar. Başlarında, arkasından ipekli, uzun püskülü sallanan, kırmızı keçeden küçük bir Rum külâhı var (3). Enseleri ve göğüsleri çıplak. Omuzlarını ve kollarını, geniş yenleri sarkık, ham ipekten, bol bir gömlek örtüyor. Kayıkları, cilâlı akaju gibi parlak ceviz ağacından yapılmış, iki üç ayak genişliğinde, yirmi otuz ayak zunluğunda, ensiz tekneler. (4) Bu teknelerin baş tarafları bir mızrak demiri kadar sivri, denizi bıçak gibi yarıyor. Bu kayıklar, dar oldukları için, alışık olmayan frenklerin bunlara binmeleri hem rahatsız, hem tehlikeli bir iş. Yanlış bir adım, tekneyi derhal alabura ediverir. Türklerin yaptığı gibi, bu kayıkların içinde uzanmak ve vücudün ağırlığını, teknenin iki tarafına müsavi nisbette vermek lâzım. Birden,

(3) Fes.

(4) Piyade denilen, şimdi mevcudu kalmamış kayık.

ekize kadar yolcu alan muhelif büyüklükte olanları var. akat hepsinin biçimi aynı. stanbul limanlarında bu kaıklardan binlerce mevcut. Kia arabaları gibi, her saat halın emrine âmade bulunanlar ışmda, vakti hali yerinde her ehirli, kürekçileri kendi üçetli adamları olmak şartile, kendi malı olan böyle bir kaığa sahip. Şehirde işlerini takip eden herkes, günde bir kaç defa denizden geçmeğe mecbur.

Bu küçük meydandan geçtikten sonra, bir Beyoğlu çarşısının pis ve kalabalık sokaklarına girdik. Bu sokaklar, halkın kıyafeti müstesna, bizim şehirlerimizdeki çarşı pazar dolaylarının hemen hemen aynı. Çörek, poğaça, et pişirilip satılan tahta barakalar, berber dükkânları, tütüncüler, zerzavatçılar, manavlar; sokaklarda telâşlı, hamarat bir kalabalık; şarkın bütün kıyafetleri ve bütün dilleri göze ve kulağa çarpıyor. Bütün bunlardan başka, meydanları ve çarşıları dolduran ve kapı önlerine atılmış artıkları kapışan sürü sürü köpeklerin havlamaları. Oradan geçip uzun ve tenha dar bir sokağa girdik. Bu sokak, dik bir yokuş halinde, Beyoğlu tepesine ulaşıyor. Kafesli pencerelerden, fakir ve metrük manzaralı Türk evlerinin içleri gözükmüyor, arasıra, kül rengi, harap duvarlar arasından, bir servi ağacı, yeşil bir ok gibi çıkıyor, şeffaf semaya doğru, hareketsiz yükseliyor. Evlerin pencerelerine ve damlarına, beyaz ve kurşuni güvercinler konuyorlar, melâlli melâlli dem çekerek ıssız sokaklarda dolaşıyorlar. Bu sokakların üst başında, süslü Beyoğlu mahallesi var; Avrupalılar, elçiler ve konsoloslar, burada oturuyorlar. Bu Beyoğlu, bizim eyaletlerimizdeki

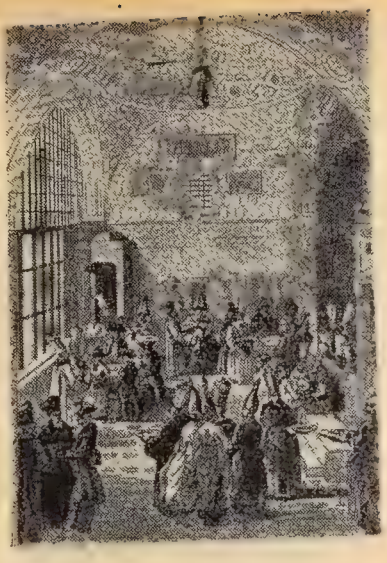

Paşakapısında sadrazamın bir Avrupalı elçi ile yemek yemesi (1788).

fakir küçük şehirlerin tıpkısı. Vaktile Galatanın yokuşlu sedleri üstünde güzel bir kaç sefarethane binası varmış. Şimdi yerlerde yatan sütunlarından, kararmış duvar bakiyelerinden, yıkılan bahçelerinden başka bu binalardan eser kalmamış. Yangın alevleri hepsini süpürmüş. Beyoğlunun ne şahsiyeti var, ne hususiyeti, ne de güzelliği. Sokaklarından İstanbulun ne denizi, gözükür, ne tepeleri, ne bahçeleri. Tabiatle Âdemoğlunun bu şehri çepeçevre kuşattıkları muhteşem manzaradan faydalanmak için, damların tepesine çıkmak lâzım.

Mösyö Truqui, bizi öz evlâtları gibi karşıladı. Evi geniş, süslü ve çok güzel bir mevkide. Burayı tamamen emrimize verdi. Çok zengin bir mobilye, nefis Avrupa yemekleri, en candan dostluk nişaneleri, kendisinin ve muhitindekilerin pek tatlı ve pek sevimli sohbetleri, bizim için, çöldeki halının ve hasırın, Arap pilâvının, çetin ve sert deniz hayatının yerini tuttu. Oraya henüz yerleşmiştik ki Fransanın İstanbuldaki elçisi Amiral Roustin'den bir mektup aldım. Bizi Tarabyadaki sefaret haneye misafir etmek istiyordu. Vatanından bin fersah uzakta, yalnızlık ve felâket için de, hiç tanımadığı vatandaşlardan böyle rikkat verici alâka ve lütufkârlık örnekleri görmek, seyyahın hatırasında derin izler bırakıyor.

25 MAYIS 1833

Bu akşam, Marmara üzerinde Uludağm ezelî karlarının teşkil ettiği morumsu hatlara kadar pırıldayan harikulâde güzel bir mehtapta, Beyoğlu sırtlarından deniz kenarına kadar inen ve sayısız müslüman mezarlarını gölgelendiren serviler altında oturdum. Bu servilerin arasında, İstanbul limanından Mevlevi dergâhına kadar yükselen dikçe yokuşlar var. O saatte bu yollardan hiç kimse geçmiyordu; rüzgârın getirdiği binbir çeşit akşam gürültüsü, servilerin dallarında hışırtılarla sönmemiş olsa, insan kendini büyük bir şehirden yüz fersah uzakta sanırdı. Gemilerdeki tayfaların şarkılarından, suları şıpırdatan kürek seslerinden, Bulgarların yabanî musiki âletlerinin nağmelerinden, kışla ve tersanelerdeki trampete gürültülerinden, kadınların, çocuklarını uyutmak için, kafesli pencerelerin arkasında söyledikleri ninnilerden, kalabalık sokakların ve Galata çarşılarının sürekli uğultularından, arasıra, minarede ezan okuyan müezzinin sesinden mürekkep olan ve saatin ilerlemiş olması yüzünden hafifleyen bütün bu gürültüler, zaman zaman, boğuk ve şekilsiz bir tek uğultu halinde kay

naşıyor, ahenkli bir musikiye benziyor, insan gürültüleri, uyumağa hazırlanan büyük bir şehrin derinden duyulan soluğu, tabiatın gürültüleriyle dalgaların uzaktan akseden haşırtılariyle, servilerin sivri tepelerini eğen rüzgâr sağanak lariyle, ayırd edilemiyecek kadar birbirine karışıyordu. Bu, şair ruhunun tahammül edebileceği en sonsuz ve en ağır intıbalardan biri.

Saray, çınarların ve servile rin karanlığına gömülü geniş bir yarımada halinde, iki deniz arasında, gözlerimin önün de, ormanlarla örtülü bir burun gibi heybetli duruyordu. Ay, sayısız köşkleri aydınlatıyor, Sultan Muradın sarayının eski duvarları, ağaçların arasından kayalar gibi yükseliyordu. Asırlardan beri nice korkunç veya şanlı hailele rin cereyan ettiği sahne gözlerimin önünde ve zihnimdeydi. Bütün bu haileler, şahıslariyle, kan ve şan izleriyle karşımda idiler.

★

İstanbulun en güzel manzarası, bizim apartımanın tepesinden görülüyor. Mösyö Truqui, evinin tepesine bir taraça yaptırmış. Bu taraça, tekmil Beyoğlu yamaçlariyle, Galatayı ve Haliç sularını kuşatan yamaçlara hâkim. İstanbulu ve denizi kartal bakışı ile görüyoruz. Anadolu, Rumeli, Boğaziçinin medhali ve Marmara denizi aynı zamanda gözüküyor. Şehir ayak altında. Yeryüzüne bir göz atmak için buradan bakmalı. Bu taraçaya günde bir kaç defa çıkıyorum. Bazan geceleri geç vakte kadar oturuyorum. Her çıkışımda da İstanbulu ziyaret eden bunca seyyahtan nasıl olup da pek azının, bu manzaradan gözlerime ve ruhuma yayılan hayranlığı duyabildiğini ve nasıl olup d hiç birisinin bu manzarayı tes bit etmediğini anlıyamıyorum. Acaba, sözde saha, ufuk ve renk olmadığı ve gözün biricik lisanı resim olduğu için mi? Ama resim de bu manzarayı hiç bir zaman canlandırmadı.

İstanbuldan Karadeniz ağzı na kadar, Boğaziçine gidip gel dim. Bu füsunlu tabiattan bazı hususiyetleri çizmek istiyorum. Semanın, toprağın, denizin ve insanın, elbirliğiyle bu kadar şirin tabiat manzaraları

Galata kulesi civarını gösteren eski bir gravür.

yaratabileceklerini zannetmezdim. Bu manzaraları ancak semanın veya denizin şeffaf aynası tamamen görebilir ve aksettirebilir. Onları muhayyilem de o şekilde görüyor ve muhafaza ediyor, fakat hafızam bu manzaraları ancak birbirini tamamlıyan detaylar halinde muhafaza edip çizebilir.

Boğaziçi kıyılarından bir ta nesini tasvir edebilmek için, bir ressamın senelerce çalışması lâzımdır. Bu memleket, her bakışta değişiyor her değiştikçe aynı güzellikte tazeleniyor. Ben bir kaç sözle ne anlatabilirim?

Dört Arnavut kürekçinin idaresinde, denizi balık gib yaran o uzun kayıklardan bi rine bindim. Saat sabahın yedisi, yalnızım, gök masmavi güneş parlak. Kayığın içinde kayıkçılarla benim arama uza nan bir tercüman, bana geçtiğimiz yerlerin isimlerini ve gördüğümüz şeylerin ne olduğunu söylüyordu.

Önce Tophane rıhtımının önünden geçtik. Orada bir topçu kışlası var. Tophane rengârenk boyalı evleriyle, mermerden camiin etrafına toplanmış çiçek demetleri ile sed sed yük selen Tophane semti, Beyoğlun daki büyük mezarlığın yüksek servileri altına kadar uzanıyordu. Bu karą renkli ağaçların teşkil ettiği koru, o cihetteki yamaçların son noktasını teşkil ediyor.

Bir sürü demirli teknenin ve saray subaylarını nazırlarla kâhyalarını, iş başına gelen Ermeni ailelerini İstanbula getiren sayısız kayıkların arasından geçiyorduk. Bu Ermeniler, yakışıklı erkekler, kıyafetleri kibar ve sade; başlarında siyah sarık, arkalarında uzun, mavi entari var, bellerine beyaz Keşmir şalından bir kuşak bağlamışlar. Vücutları pehlivan yapılı, yüzleri zeki, fakat bayağı ifadeli. Yanakları al, gözleri mavi, sakalları kumral. Bunlar şarkın İsviçrelileri. Onlar, çalışkan, sakin, intizamlı adamlar. Fakat yine onlar gibi hesabî ve hasis. Bazirgân ruhlarını, Türklerin ve padişahın emrinde kullanıyorlar. Ne kahramanlıkları var,, ne kavgacılıkları. Bütün zekâlarını ticarette kullanıyorlar. Hangi efendinin emrinde olurlarsa olsunlar, bu şekilde iş görebilirler. Bunlar, Türklerle en iyi anlaşabilen hıristiyanlar. Türklerin ihmal ettikleri Rumlarla Ermenilerin elden kaçırdıkları servetleri işletip biriktiriyorlar.

mparatorluk devrinde :

Türk - Venedik Muahedeleri

Bütün yerli ve yabancı kaynaklar taranarak Reşad Ekrem Koçu'nun salâhiyetli kalemiyle sunulan bu seri, Türkiyenin, her devletle şimdiye kadar yapmış olduğu muahedeleri toplu olarak verecektir.

Yazan :
Reşad Ekrem KOÇU

Osmanlı İmparatorluğu ile Venedik arasında imzalanmış muahedelere devam ediyoruz)

İkinci Bayezit zamanında 1510 İstanbul muahedesi : On altıncı asır başında Türklerin Akdeniz hâkimiyetine mâni olmak için Akdeniz kıyılarının hıristiyanları âdeta bir Haçlı topluluğu halinde harekete geçmişlerdi. Korfu Adasındaki üssünden kalkan Venedik filosu cenubî Morada Navaran limanında yatan on Türk gemisine bir baskın yaptı. Birini yakarak öbürlerini zaptetti. Türk Amiralı Kemal Reis de açık denizde dört Venedik gemisi tuttu. Papalık donanması Ege Adalarını ve Türk sahillerini tahrip ve yağma ederek Çanakkale Boğazı ağzına kadar geldi. Bir Fransız filosu da Midilliye hücum edip karaya asker çıkardı. Hersekoğlu Ahmet paşa tarafından Midilli Adasından kovulan Fransızlar cenubî Mora ve Çerigo «Çoka» Adaları açıklarında müthiş bir fırtınaya tutuldular ve bu Fransız filosu, hemen tamamen mahvoldu. Fakat diğer bir Fransız filosu, Papa ve Venedik gemileriyle birleşip Adriyatik Adalarından Ayamavra Adasını muhasara ve zaptettiler. İkinci Bayezit Türk ordusu ile Moraya gelmişti. Bu sırada Karaman havalisinde de Turğutlu ve Varsak aşiretleri Osman oğullarına karşı isyan etmişlerdi. Venedikliler de deniz harplerinin ağır masraflarından bıkmıştı. Sulh her iki taraf için arzu edilen şey oldu, Bir Venedik elçi İstanbula geldi ve Ayamavra Adası Osmanlı devletine iade edilmek, Kefalonya Adası da Venedikte kalmak üzere sulh imzalandı.

Birinci «Yavuz» Selim zamanında 1513 İstanbul muahedesi : Bu padişahımız bir şark siyaseti takip edecekti. Venedik sulhu tecdit edildi.

Birinci «Yavuz» Selim zamanında 1517 İstanbul muahedesi : Yavuz Mısır'ı zaptetmişti. Venedik'in Mısır'la siyasî ve ticarî münasebetleri hayatî meselelerinden idi. Venediklilerin Mısır sultanlarına vermeleri senevî 800 dükalık vergiyi, bundan böyle Osmanlı padişahlarına vermeleri şartiyle Venedik - Osmanlı sulhu tecdit edildi.

İkinci Süleyman (Kanunî Sultan Süleyman) zamanında 1521 sulh, ticaret ve siyasî imtiyazlar muahedesi : Kanunî saltanatının ilk senelerinde, asrının en kuvvetli hükümdarı olacak bu padişahın, tam itimadını kazanmış gözde sadrazamı Pargalı (Parga Dalmaçya sahilindedir) Frenk İbrahim Paşanın Venediklilere karşı teveccühünden istifade eden Balyos Marco Minio'nun akdine muvaffak olduğu bir muahededir. Osmanlı - Venedik sulhu tecdit edildi. Her üç senede bir değişecek olan İstanbuldaki Venedik Balyosları Türk payıtahtında Elçi hanında oturacaklardı. Her türlü tekâliften muaf tutulacaklar, hiç bir sebeple hapsedilmiyeceklerdi. Venedikten Türkiyeye kaçan hıristiyan esirler iade olunacak, islâmiyeti kabul ederlerse Cumhuriyete esir başına 1000 akça tazminat verilecekti. Türktyede ölen Venediklilerin miras dâvalarına, İstanbuldaki Venedik Balyosları bakacaktı.

Türk sularında bulunan Kıbrıs ve Zanta adaları Venediklilerin elindeydi, Venedik Cumhuriyeti bundan böyle her sene bu iki adadan Kıbrıs için 10.000 düka altını, Zanta için de 5000 Düka altını verecekti..

İkinci Süleyman (Kanunî Sultan Süleyman) zamanında 1534 İstanbul muahedesi : 1521 muahedesi bu tarihte tecdit olundu.

İkinci Süleyman (Kanunî Sultan Süleyman) zamanında 1540 İstanbul sulh muahedesi : Kanunî'nin Avrupa fütuhatı genişlerken Türk gemiciliği de Barbaros Hayrettin Paşanın himmetile Akdenizde hâkim olmuştu. Akdenizdeki Venedik İmparatorluğu çökmek üzereydi. Bu bakımdan Venedik Duçeleri, Kanunî'nin baş düşmanı Almanya İmparatoru Şarlken'in tabiî bir müttefiki oldular ve Venedik donanmasını, İmparatorun Amirali Cenevizli Andrea Dorya'nın kumandasına verdiler. Barbaros Hayrettin Paşa, İmparatorun sancağı altında toplanmış İspanya, Venedik donanmalarını 1538 de Preveze önünde kahredercesine mağlûp etti. Bu zaferle doğu Akdenizde Türk hâkimiyeti kat'î olarak kuruldu. Venedikliler, Şarl-

ken'le olan ittifaklarının daha büyük kayıplara sebep olacağını görerek, Luigi Badoaro is minde bir elçiyi İstanbula gön derdiler ve Türkler tarafından dikte ettirilen bu muahedeyi imzaladılar: Dalmaçya sahillerinde Venediklilerin ellerinde bulunan bütün liman ve kasaba ve köyler, Şira ve Naksos Adaları ve Kiklad takımadalarından Venedik elinde bulunan son on Ada Türkiyeye terkedildi; ve Türkiyeye 350 bin Düka altını harp tazminatı verildi.

İkinci Selim zamanında 1567 İstanbul muahedesi: Bu padişahın Kıbrıs Adasını almak için beslediği şiddetli arzuya rağmen, İstanbuldaki Venedik elçisi Cavalli'nin siyasî mahareti sayesinde Venedik - Osmanlı sulhu tecdit edildi.

İkinci Selim zamanında 1573 Bosna muahedesi: Doğu Akdeniz bir Türk denizi olmuştu; yalnız iki büyük Ada, Kıbrıs ve Girid Venediklilerin elindeydi. Bilhassa Kıbrıs üzerinde İkinci Selim ısrar ile duruyordu. Türkler İstanbuldaki Balyosları eliyle Venediğe bir «Nota» vererek Kıbrısın tahliyesini ve teslimini istediler; Cumhuriyet red cevabı verince harp başladı. Lala Mustafa Paşanın serdarlığında Türk donanması Kıbrısa asker döktü; Ada çok kanlı muharebelerle fakat süratle istilâ ve zaptolundu.

Venedikliler de Türklere karşı Akdenizde kuvvetli bir ittifak akdine muvaffak oldular; İspanya kralı, Papa, Malta şövalyeleri ve İtalyanın bütün küçük devletleri Venediklilerin yardımına koştular; müttefik donanmanın kumandanlığını, Papa'nın bayrağı altında İspanya kralının Amirali Don Juan d'Antricho'a verildi. Bu zat Almanya İmparatoru Şarken'in gayri meşru oğluydu. Kırımın Türkler tarafından tamamen fethinden az sonra, müttefik donanma, Pertev Paşanın serdarlığında ve Kaptanı Derya Müezzinzade Ali Paşanın kumandasında bulunan Türk donanmasını, 1571 de İnebahtı (Le Panto) önünde ağır bir mağlûbiyete uğrattı. Uluc Ali Reis (Kılıç Ali Paşa) filosu müstesna, Türk donanması mahvoldu.

Bu deniz zaferini fırsat bilen ve İstanbulda mahpus bulunan Venedik elçisi devrin sadrazamı Sokollu Mehmet Paşa ile mülâkat imkânını buldu, Kıbrısın iadesi takdirinde Venediğin sulha hazır olduğunu, aksi takdirde müttefik donanmanın Kıbrısa hücum edeceğini ve Türk donanması yok edildiği için Adanın geri alınacağını söyledi. Sokollu Balyosa meşhur cevabını verdi:

— Biz Kıbrısı almakla sizin kolunuzu kestik, siz donanmamızı imha ile sakalımızı traş ettiniz. Kol yerine gelmez, sakal daha gür biter. Âl-i Osman devleti, sizin anlamıyacağınız kuvvet ve servettedir. Gelecek sene Akdenize açılacak olan yeni donanmamızın, eğer istersek, yelkenlerini atlastan, iplerini sırmadas yapar ve lengerlerini altından döktürürüz..

Dedi, ve büyük vezirin dediği gibi 1572 baharında Akdenize Türk donanması, perso neli müstesna, Le Pantodaki gemi kaybını fazlasiyle telâfi ederek açıldı. Diğer taraft ise, müttefikler toplanama Venedik Cumhuriyeti Bos Beylerbeyisi Ferhat Paşa Barbaro adında bir elçi gö dererek sulh talebinde bulu du. Ferhat Paşanın, İstanb dan aldığı talimata göre, yc maddeli bir sulh muahed imzalattı:

1 — Kıbrısın Türkler tar fından zapt ve ilhakı Venec çe kabul ve tasdik olundu. manlı İmparatorluğuna Kıb seferi masrafı olarak üç se 300.000 Düka altını harp ta minatı ödenecekti.

2 — Venedik, Kıbrıs için diyegeldiği vergiyi, Adayı te ettiği için bundan böyle ve miyecekti.

3 — Kıbrısta Venedikliler elinde bulunan son kale Sob to, toplariyle beraber tahrip dilmeden Türklere teslim ol nacaktı.

4 — Zanta Adasına mukab Venediğin her sene ödediği 5(Düka altını 1500 Düka altının çıkarıldı.

5 — Evvelce aktedilen mua hedelerin, bu muahede ile çatış mıyan maddeleri aynen kab ve tecdit olunuyordu.

6 — Dalmaçya hududu harp ten evvelki şeklinde muhafa za olunacaktı.

7 — Her iki taraf, harp yü zünden zarar gören tüccarla rın zararını karşılıklı olara tazmin edeceklerdi.

(Devam edecek

İslâmiyette Bolşeviklik

Bu çok enteresan yazı, Fransız muharrirlerinden Fransois Mauriac'ın bir makalesine cevaptır ve Osmanlı İmparatorluğunun son Dahiliye Nazırlarından

Mehmet Şerif Çavdaroğlu

tarafından yazılmıştır. Yazı, yerli ve yabancı bir çok eserlerden son derece mühim misaller verilmek suretile hazırlanmıştır. Gelecek sayımızda okuyacaksınız.

İran ihtilâlleri ve Pehlevî HÂKİMİYETİ

İran, sık sık büyük ve kanlı ihtilâllere sahne olmuştur. Bu günkü Şahın babası Rıza Şah Pehlevi'nin Kaçar sülâlesini yıkarak yerine geçmesi de İran tarihinin mühim bir fasıldır. Bu yazı, kısaca bu ihtilâllerden bahsetmektedir

Yazan : **Niyazi Ahmed BANOĞLU**

Son İran hâdiselerinin benzerleri ayaklanmalar, bu milletin tarihinde maalesef zaman zaman, daha kanlı şekillerde tecelli etmiştir. Hürriyet ve istibdat mücadelesi, taht kavgaları, İran topraklarını kanla yıkamıştır.

1906 yılında on binden fazla İranlı, Tahranda İngiliz sefarethanesine sığınarak hürriyet istediklerini haykırmışlardı. Gerçi aynı yılın 15 Ağustosunda meşrutiyet ilân edilmiş ve Muzafferüddin Şah bizzat Millet Meclisinde açış nutkunu söylemişti. Fakat İranda her zaman mühim bir kuvvet olan mütegallibe ağalar, meşrutiyetin kendileri için büyük bir engel olacağını hissederek karşı durmuşlar, bu yüzden memleketi ikiye ayırmışlardı.

Bu sırada Muzafferüddin Şahın ölümü, sert, haşin ve müstebit ruhlu Mehmet Ali Şahın tahta geçmesi, sayısız İranlının hayatına mal olmuştu.

Mehmet Ali Şah, Rusyanın bir oyuncağı halinde olduğu için milletini asla düşünmüyor, arka arkaya Meclisi meşrutiyeti muhafaza edeceğine dair yemin ettiği halde korkunç istibdadına asla ara vermiyordu.

1908 seyahatinin 28 inci günü Tahranın merkezinden geçerken arka arkaya atılan üç bombadan da kurtulan Şah, yüzlerce zavallıyı tevkif ettirmiş ve idam sehpasına yollamıştır.

İran meşrutiyeti için en büyük rolü, bu defa olduğu gibi gene Bahtiyarî'ler oynamıştır. O zaman İran hâdiselerini tetkik eden Bedik şöyle diyor: «Bahtiyarîlerin istihsal-i meşrutiyet yolunda ibraz ve ibzal ettikleri âsar-ı fedakârî asrın ve tarihin tebciline bihakkın lâyık olacak derecede büyüktür. Memleketi baştan başa istilâ eden sefaleti izaleye çalışan, inkıraz uçurumlarından çekip kurtaran bu âlicenap kahramanlar vatanlarına karşı medyun oldukları vazifeyi tamamiyle ifa ettiler ve ve daima da edeceklerdir.»

Tarihin ne garip tesadüfü dür ki tarih tekerrür etmiş ve gene Bahtiyarî'ler en büyük rolü oynamışlardır.

Mevzuumuzun dışında olduğu için 1907 meşrutiyet mücadelesine fazla yer vermek istemiyoruz. Şunu da kaydedelim ki İran hürriyet mücahitleri, Mehmet Ali Şahı tahtından indirip oğlu Ahmet Şahı tahta geçirmek için aklın alamıyacağı bir fedakârlıkla mücadele etmişlerdi.

★

Şimdi, Pehlevî hanedanının İrana ne suretle hâkim olduğunu tetkik edelim:

İran Şahı Rıza Şah Pehlevî Atatürk'le.

Birinci Umumî Harp, İranı hemen hemen parçalamış ve tamamiyle İngiliz hâkimiyeti altına sokmuş, daha doğrusu İngiliz sömürgesi haline getirmişti.

Hayyamlar, Hafızlar, Sadiler yaratan bu diyar o kadar geri ve iptidaî bir duruma dönmüştü ki kalkınmasına ait en küçük bir emmare görülemiyordu.

1906 da Mehmet Ali Şahın istibdadına karşı ayaklanan halk, gerçi meşrutiyet idaresinin kurulmasına âmil olmuştu. Fakat zengin ve mütegallibelerin hâkimiyeti büsbütün artmış, Şah da onların bir oyuncağı olmaktan kurtulamamıştı.

Zevk ve sefahete düşkün bir hükümdar olan Mehmet

İran hürriyet mücahitleri Bakır ve Settar han maiyeti ile.

Ali Şah, kendi huzurundan başka bir şey düşünmediği için ayaklanma ve yeni fikirlerden ürkerek ecnebî bir sefarete sığınmış, memleketini terk etmişti.

Birinci Umumî Harbi müteakıp Rusların çekilmesi üzerine İranı istilâ eden İngiliz kuvvetleri 9 ağustos 1919 da İran Başvekili Vüsukuddevle ile yaptıkları bir anlaşmadan sonra İrana tamamiyle hâkim oldular. Artık İran bütün inisyativini kaybetmişti.

İşte, Rıza Şah Pehlevî, memleketin bu felâketli gün lerinde, cesur bir kumandan, inkılâpçı bir lider olarak ortaya çıktı.

Genç yaşında orduya intisap etmiş olan Rıza Şah, bir çok yararlıklar göstermiştir. 1920 yılında kumandanı bulunduğu alayı ile harekete geçerek Çarlık Rusyanın Enzeli limanındaki donanmasına -Sovyetlere teslim etmeden- hâkim olmuştu.

1921 yılında Kazvinden hareket eden Rıza Pehlevi, Tahrana girerek hükûmet merkezini işgal etti ve idareyi eline aldı. Seyit Ziyaeddin Tabatabai'nin kurduğ ileri görüşlü kabine, mil hâkimiyet esaslarının temelini teşkil etti.

1925 yılı 31 ocağında Millet Meclisi, Kaçarlar'ı ıskaederek Rıza Şah Pehlevî Şah ilân etti. Rıza Şah, 2 nişan 1926 da Gülüstan Sarayında resmen cülus ederek milletini garp medeniyetine ulaştırmak için inkılâplara başladı. İki sene sonr bir kanunla külâh-ı pehlev adı verilen medenî serpuş kabul ettirmeye muvaffa olan Rıza Şah, İranlıları en tari, peçe ve daha birçok geri ve iptidaî kıyafetlerde kurtarmaya muvaffak oldu. Yeni Şah Mehmet Pehlevi dünya hâdiselerinin İran a leyhinde inkişaflar kaydet mesiyle babasının yolunda gidememiş, inkılâplarını ge liştirememişti. Son hâdise lerden sonnradır ki Mehme Pehlevî, tarihteki asıl yeri ni alacaktır.

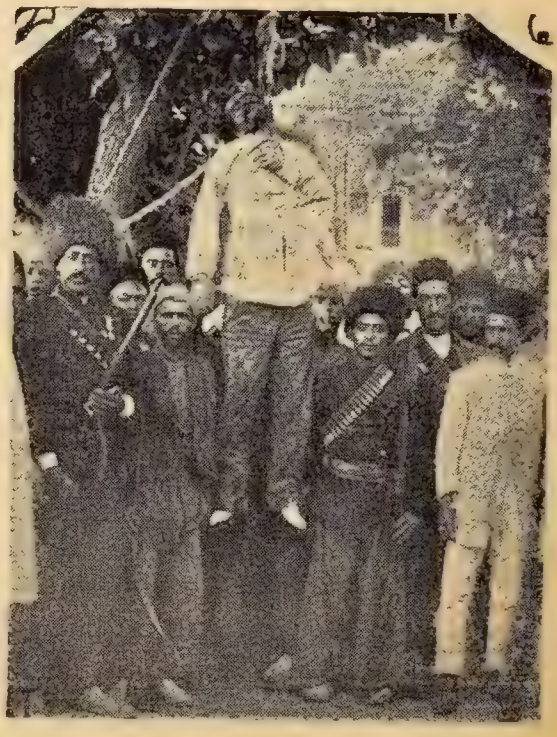

İranda meşrutiyetin ilânını müteakip idam edilen Sani' Hozret.

Sağdan: Hidiv Tevfik, Abbas Hilmi Paşa ve Hüseyin Kâmil.

Son Mısır Hükümdarları Tarihin Kefesinde...

En salâhiyetli bir kalemden çıkan bu yazı, Kavalalı Mehmet Ali Paşadan başlayarak, Kral Faruk'a kadar, bütün hükümdarların maceralarını, karakterlerini, etrikalarını, bu güne kadar ifşa edilmiyen hakikatlerle ortaya dökmektedir.

— 2 —

Yazan :
Kahire Üniversitesi Tarih Profesörü Hüseyin Munis

○

Çeviren :
Selâmi Münir YURDATAP

○

ONUN devrinde - 1869 da - Cemaleddin Efganî Mısır'a geldi ve fikirlerini tam bir serbesti içinde yaymaya başladı. Cemaleddin Efganî'nin nüfuzu altında Muhammed Abdu ile Abdullah Nedim gibi - inkılâpçı münevverler - yetişti. Arabî inkılâbının ilk ışıkları parladı.

1878 Ağustosunda, Mısır tarihinde ilk defa olarak mesul bir bakanlık tanıdı.

1879 yılının ilk ayında, Mısır'da ilk Mebusan meclisi kuruldu. Bu, ayni zamanda islâm âleminde ilk millet meclisiydi.

26 Haziran 1879 da İsmail azl edilip (Elmahruse) yatiyle Mısır'dan ayrılınca bu ülke bütün âleminin kapılarında idi. Tevfik.. olmasaydı.

★

Mehmet Tevfik :

Mısır tahtının varisliği sırf oğullarına münhasır kalmak için İsmail bir milyon Mısır lirası kadar para harcamıştı..

Mısır, bu benlikçi hareketin bedelini iki defa ödemişti.

Birincisi: Bu para Mısır halkının sırtından çıkmıştır.

İkincisi: Bu haktan istifade eden İsmail'in büyük oğullarından Mehmet Tevfik'dir.

Böyle bir adamı, tarihin mahkemesi önünde sorumlu olarak nasıl koyacağımızı bile bilmiyoruz. Çünkü, hakikatte o, hesap sorulacak bir adam değildi.

Öyle bir adam ki, bir cariyenin oğlu olduğu için bütün aile efradı kendisini hakir görüyorlardı. Yabancılardan da ayni muameleye maruz kalıyordu.

Esasen onun karakterini bildikleri için tahta seçmişlerdi. Tebaasının emek mahsullerini tüketip onu hiyanet mezbahasında kurban edeceğinden emin olmasalardı o mevkie getirmezlerdi.

Başlangıçta, ona yardım etmek ve tahta oturmak için, kendisini desteklemek gayesile, memleketin münevver ıslâhatçıların samimî bir dostu görünmüştü.

Fakat sonra, onlardan yüz çevirip düşman kesildi ve İngilizlerle elbirliği etti. Öyle bir nânkördü ki, Mısırlılara: «Siz iyiliklerimizin kölelerinden başka bir şey değilsiniz!» demekten çekinmiyordu.

Utanmadan, sıkılmadan, İngilizlere kaçtı ve donanmalarının himayesile Arabî'yi ve

arkadaşlarını idama mahkûm ettirmek için tekrar Mısır'a döndü.

Tevfik'in yapamadıklarını, onun halefi Abbas Hilmi tamamladı.

Abbas Hilmi :

O, Faruk'a çok benziyordu. Mısırlılar onu Faruk'u karşıladıkları gibi büyük bir sevinçle karşılamışlardı.

Tahta geçtiği zaman, herkes ona büyük ümitler bağlamıştı:

Memleket bir İngiliz müstemlekesi idi. O zamanki Osmanlı hükûmeti de yalnız oradan gelecek paraya bakıyordu.

Culûs tarihinden 1904'e kadar, umumî cereyanla beraber yürüdüğünü söyliyebiliriz.

Elini «Mısırlı vatanperver» Mustafa Kâmil'e vermiş, sırtını da «Lord» Kişner ve Kromer'e çevirmişti.

Fakat; her nedense, tahtının ona Mısırlılardan daha faz la baki kalacağını zannetti. Bu tahtın, Mısır tahtı olduğunu, evlâtlarının omuzlarında taşındığını ve onların sayesinde şerefleneceğini unuttu. Ve kötü bir anında İngilizlerin sempatisini, Mısırlıların sempatisiyle değiştirdi.

Ne Mısır'ı, ne Türkiyeyi, ne de İngiltereyi seviyordu. O yalnız paraya düşkündü. Topladı, soydu ve çaldı.

Ve altın haline getirdiği bu muazzam serveti Avrupanın muhtelif bankalarında dondur du. Bütün bunlar bir müddet sonra yaşıyacağı milyoner hayatına bir hazırlıktı.

Bütün Mısır'ın ağladığı bir zamanda o gülüyordu.

Mısır, İngilizlerin zulmünden ve Osmanlı hükûmetinin lâkaydisinden ağlıyordu. Abbas da, İngilizlerin kendisine gösterdiği yakınlıktan ve Osmanlı hükûmetinin Türkiyedeki sayısız servetini koruduğundan gülüyordu.

Mısır Denşvay'daki kurbanları için gözyaşı dökerken o İngiltere Kraliçesini ziyaret ediyor ve misâfirliğinde kaldığı müddetçe ona işgalin nimetlerinden bahsetmekten geri durmuyor.

Biz günden güne fakir düşüyorduk, Abbas da her şeyi para ile satıyordu. Yaptığı ticarette istifçilik ve ihtikâr hâkimdi.

Gazetelerin birinde çıkan bir karikatürünün altında şu kelimeler yazılıydı:

«Abbas Hilmi, Hayım ve ortakları Limited şirketi»

Bu, bir hakikattı.

1914 senesinin yazında o zamanki Osmanlı tâbiriyle «Berayi tenezzüh» ve emlâkinin idaresini kontrol etmek için, İstanbula hareket etmişti.

Yola çıkarken, dostları İngilizlerin dostluğundan ve ona karşı olan yakınlıklarından emin ve mütmaindi.

Birinci Cihan Harbi patladı. Dostları İngilizler onu tekmeleyip yerine amcası Hüseyin Kâmil'i getirdiler.

Hüseyin Kâmil :

Hüseyin Kâmil geldi. Ona, «Padişah ol!» dediler, olamadı!.

Ona göre padişahlık: Palabıyıklar ve Hulvan'da bir saraydan ibarettir.

Onun nazarında adalet, bol bol iltifat ve ihsanlarda da bulunmaktır. Hulvan'da, trenden indiği zaman cebinden bir avuç altın çıkarır, istasyon şefine «Al!..» derdi. Şef bundan «Yalnız bir tek altın al» demek istediğini anlıyordu. Bu, bir sene öyle devam etmişti.

Bir gün, yakında emekliye ayrılacağını ve o zamankt şimendifer idaresinden alac: ikramiyenin o bir avuç altın dörtte biri kadar olamıyac ğını düşünen tren şefi; Mı Sultanı Hüseyin Kmil'in h zamanki âdeti gibi, cebind bir avuç altın çıkarıp «A emrini verir vermez, hem hazırladığı mendilini açtı. H seyin Kâmil, halkın önün avucundaki altınları, mend boşaltmaktan başka çare b lamadı.

Yüzü kızaran Sultan, başı çevirip yürüdü. Biraz sonr ortalık tenhalaşınca istasy na döndü. O sırada altınla sayıp, cebine yerleştirmek meşgul olan şefin arkasına şa hane bir tekme indirdi ve pa labıyıklarını bürerek: «Bu, ta mam mı?» dedi.

Etrafındaki paşalar, gülüm sediler ve yarı Türkçe yarı A rapça bir ifade ile:

«— Aferin efendim. Sulta tamam... Nazır mahatta mu tamam!» [1] dediler.

Sultanın tekme atmaya me raklı olduğu anlaşılıyor.

Valdesinin eceli gelip vefa ettiği zaman, onu tedavi ede hususî doktoruna da böyle bi tekme atarak onu kapı dışar etmişti.

Doğruyu söylemek lâzım ge lirse, «tekme siyaseti» hariç Hüseyin Kâmil iyi bir adam dı. Dürüst ve namusluydu, ne çalar, ne de rüşvet alırdı .

Bir fikir sahibi değildi, ne sağ, ne soldu. 1917 de öldüğü zaman, Mısırlılardan onun için ağlıyanlar oldu. Şunu da belirtelim ki, İngilizler onun ölümüne müteeesir olmamışlardı. Bunu da onun lehine kalbedilecek iyiliklerin yanına ekliyebiliriz.

(Devamı gelecek sayıda)

---

[1] Yaşasın efendimiz, Sultan iyi yaptı fakat istasyon şefi doğru bir hareket yapmadı mânasına gelir.

Modanın tarihi ve hikâyeleri

Sihirli kuvvet moda, asırlardır insanları nasıl sürüklemiştir? Zaman zaman cemiyetin huzurunu bozan ve çok defa kadınları işkenceye bile sokan modanın doğuşu ve hikâyeleri.

Nakleden : Sadettin PİRALİ

HELEN etiketi çıplaklığı ayıp saymamakta idi. Onların estetik telâkkileri, büyük kalabalıklar önünde bile insan vücudünün güzelliklerinin teşhir edilmesine müsaitti. Nitekim Salamis muzafferiyetinden sonra, genç sefokles, anadan doğma çıplak olarak hemşehrilerinin huzurunda zafer dansı yaptığı malûmdur. Bu telâkkî tarzı dolayısile eski Yunanistanda hakikî elbise, insan derisi olarak kalmış, üzerlerine aldıkları pelerin ve ya kap, lüzumsuz bir örtü olmaktan ileri gidememiştir.

Antik devirle onu takip eden Ortaçağ ve daha sonra modern devirler giyimi arasında, çıplaklık veya kapalılık bakımından tam bir zıddiyet görürüz. Antik devri harmaniyeleri Finikelilerden Helenlere, Babilonlardan Romalılara kadar, gerçek farklar müstesna, esasta ayni biçimde idiler. Bunlar vücude göre biçilmiş değil, daha ziyade vücudü örten, hareket esnasında vücudün bazı çıkıntılarını belirten düz kumaşlardı.

XVI ncı asırda Fransada saç tuvaleti.

Ortaçağda saraya mensup bir Macar kadını kıyafeti.

Buna mukabil, Bizans ile «Pantalonlu Barbarlar» Ortaçağda, vücuda göre biçilmiş elbiseler giyerek yeni bir moda icat ettiler. Elbisenin vücudün muhtelif uzuvlarına göre dikilmesi, dar ve vücuda yapışık olması modası, tabiat ve tabii güzellik yanında insan ustalığının bir zaferi olmuştur.

Kahramanlık devirlerinde (Rönesans ve Ampir) erkek elbiseleri daima dardı. Luca Signorelli'yi, Rönesansın bu moda kahramanını, yahut da Ampir devrinin erkek modasını yaratan David, Gérardé Gros'u ele alalım. Bunların giydikleri elbiseler; pazu ve omuz adalelerini, göğüs kabartısını mübalâğalı olarak belirten, bu kısımları şişkin elbilerdi. Buna mukabil XV. Lui XVI. Lui ve Napoléon III. devirlerinde erkek kıyafeti daha yumuşak, zengin ve normal ölçüde genişti. Çünkü artık

XVI ncı Lui devrinde kıyafet

erkekte fiziki kuvvet moda olmaktan çıkmıştı. Bilâkis nazik olmak, zarif görünmek, sert ve kaba tarafları gizlemek moda olmuştu:

Artık vücudün tabiî hali üzerine biçilip dikilen elbiseler yerine, vücut inhinaları bir tarafa bırakılarak, modanın icabına uygun elbiseler giymek devri gelmişti. Vücudü tabiî güzellikleri ile, çıplak olarak teşhir etmek zamanı sona erdi.

Eski bir atalar sözünde denildiği gibi: Milo'nun Venüs'ü göklere çekilip, şık tuvaletli hemcinslerine hasetle bakıyor du. Antik Helen devrinden beri kadın giyimi ne kadar değişmişti. Vücudün olduğu gibi gösterilmesi ile, tabiatın kısırlattığı güzelliği, elbisenin telâfi etmesi arasındaki farkı bir düşünün.

Çıplak Venüs'ün yerini, ayağında dar pabuçları, sırtında kalça ve bel kısmını en münasip yerde tesbit eden elbise siyle göz alan bir çok Venüsler türedi.

Cleo de Merode'nin meşhur çıplak heykel tablosunu hiçe indiren, bu dar elbiseler bir çok yeni Venüsler yaratmıştı.

Arık terzilerin zafer günü gelmişti. Bugünkü moda esteti ği; «tuvalet» te en son zirvesini bulmuştur. Kumaş ve terzi, kadın vücudünü en hoşa gidecek biçime sokmaktadır. Kadın ise tabiî cazibesi ile bu dekoru süslemektedir.

Şimdi de erkek ve kadının, dünya ölçüsündeki moda sava şında durumlarını inceliyelim: Pek eski zamanlarda, erkek ve kadın giyimi arasında dikkate değer bir fark yoktu. Arada beliren fark, bir me deniyet seviyesi yükseldikçe arttı, bu iki cinsi de gittikçe kendilerinin tabiî hususiyetle rini, cazip taraflarını belirtecek tarzda giyinmeğe başladı lar. Erkek tabiatın kendine bahşettiği bütün hususiyetleri, «Kudret ve hâkimiyeti» maskeliyen fakat aynı zaman da onları hissettiren bir tarzda, kadın ise çekici, nahif ola rak giyiniyorlardı. Bununla be raber moda, biz erkeklerden ziyade kadınlara hitap etmek te idi. Acaba niçin? Kadının pasif durumunun dışında, bunun hakikî sebeplerini nerede aramalıyız? Dünyada kadın adedi, erkeklerden daha yüksek olduğu için mi dersiniz? Bu çoğunluk dolayısiyle her şeyin onlar için olduğunu mu kabul edeceğiz? Hayır, beğenilmek hırsının meydana ge tirdiği yarışta biz erkekler on lardan geri kalıyoruz. Onla bu alanda daima önde gidi yorlar, işte bu kadar.

Pekâlâ, kadın bu gittikçe hızlılaşan «değişiklik» ten ne bekler dersiniz? Bunun ceva bı bir tek kelime ile şudur Şahsiyetinin, görünüşü kada çeşitli olmasını!

Modanın modern estetiği, ka dına o kadar renkli, öylesine cazip hususiyetler sağlamaktadır ki bu yolda kadına bir eş veya bir sevgili olarak cinsinin en çetin imtihanını vermek suretile, en büyük zafere ulaşmaktadır. Bu sebepledir ki, moda kadınların «mâbudu» dur. Xavie bu yüzden «Moda kadınların biricik edebiyatıdır» demiştir.

Bugün insan hayatı, eskiye nisbetle çok hızlanmıştır. Modaya süratle ayak uydurmuş, hattâ denilebilir ki, daha da önde yürümeğe, ondan hızlı yürümeğe başlamıştır. Bu yüzden bu gün moda hemen hemen her dakika değişmektedir. Herkes modaya uyarak güzelleşmek, daha cazip olmak, başkalarından daha fazla beğenilmek istiyor. Bu arzu o kadar şiddetlidir ki, herkes öz kendisinden dahi güzel görünmek sevdasındadır. Kütlenin öylesine gözü bağlı göz kuvveti var ki, hakikaten güzel kadınlar, modanın en az onlara iltifat etmekte olduğunun farkında bile değillerdir.

Anlaşılması kolay olan bir hakikat varsa, bu da güzel olan kadınlardan ziyade, güzelleşmeyi arzu edenleri alâkadar eder. Güzel ne zaman, nerede olursa olsun, en kötü şeyleri de giymiş olsa, yine de güzeldir.

Modaya düşkün olan güzel kadınlara Rousseau kızmaktadır. Onların bu haline hayret eden mütefekkir; «Güzel

VI Lui devrinde saraya mensup bir kadın kıyafeti. (Reesam srais'in yağlı boya bir tablosundan, ressam Voysard tarafından istinsah edilmiştir.)

dınlar, çıldırmış olmasalar, ndilerini bu deli cereyana ptırmazlardı!» diyor. Fakat ıklı mı dersiniz? Dünyanın izel kadınları, ekseriyetin ttiği yoldan başkasına sapa lirler mi? Burasını hiç düşün üyor.

Rivarol, moda hakkındaki rüşlerini açıklarken: «Yirmi n çirkin kadın güzelleşmek in bir çare keşfedip onu tatık ederler, bir kaç yüzü aşma an güzel vücutlü kadın elbet nlara uyacaktır.» diyor.

Bu noktai nazara göre moda, hakikî güzellik, tabiatın ihsanlarına bol bol nail olmuş kadının düşmanıdır!

Misal mi istersiniz?. İşte bu yurun: Ortaçağda kadınların se verek giydikleri sivri burunlu pabuçlar neden moda olmuştu biliyor musunuz? Çünkü, ayakları çok büyük ve çirkin olan bir Fransız prensesi ancak «Polaine» denilen bir iskarpinleri giyebiliyordu. Pek muhtemeldir ki, Rokoko devrini yaratanlar, bunca kokulu taze genç kızlar değildirler. Belki de bunlar ihtiyar kalçaları ve göğüsleri kurumuş, sıska bacaklı markizlerdi.

Ya allığa ne dersiniz? Bu kırmızı boya soluk yüzlere renk vermek için kullanılmaz mı? XV inci Lui'nin Polonyalı karısı: Mari Lesesinska, diğer prenseslerin yanında yüzü solgun görünmesin diye, ağlıyarak yüzünü allıkla boyardı.

Moda bu... Asırlar ve asırlar boyunca güzele de, çirkine de, kudretliye olduğu kadar, kudretsiz ve âciz olana da hâkim olmuştur.

XVI asra ait olan bu resim, baş ve elbise tuvaletinin ne korkunç bir işkence haline getirildiğini göstermektedir. Bu modaların sıhhat üzerinde yaptığı tesirleri tetkik eden ilim adamları, «güzel ve şahâne görünmek» bahasına çok defa insanların hayatlarını tehlikeye koyduklarını ispat etmiştir.

Tarih Kitapları ve Tarih yazıları arasında

Nahid Sırrı ÖRİK

Sanatkâr Fatihe dair – Devlet memuru Ermenile Galatasaray tarihi

DÜNKÜ İstanbul hakkındaki bir eserini bundan bir müddet önce gündelik bir gazetede bahis mevzuu ettiğim Samiha Ayverdi hanım, «İstanbul Fethi Derneği Neşriyatı»ndan olmak üzere «Edebî ve Manevî Dünyası içinde Fatih» isimli ve 300 sayfaya yaklaşan, nefis baskılı bir eser neşretti. Esaslı bir fikir olgunluğunu ve sabırlı araştırmaları istilzam ettiği gibi bunu haber de veren eser hakkında kat'î ve doğru bir kıymet hükmü vermeğe nefsimi salâhiyetli görmüyorum. Bunun için Divan edebiyatında ihtisas sahibi olmak lâzımdır. Sadece sunu söyliyebilirim ki, kitabın ciddî bir çalışma mahsulü olduğu, zikrettiği kaynakların çokluğundan ve bunlara dayanmakta gösterdiği isabetten anlaşıldığı gibi, eserin mimarisi, yani mevzuunun hudutlarını tesbit edişi cidden itinalı üslûbu da berrak ve düzgündür. Samiha Ayverdi'nin hükümdar ve kumandan Fatih'e hayranlığı onun şairlik hüviyetini olduğundan daha yüksek ve mühim göstermeğe kendisini acaba sevk etmemiş midir? Keyfiyetin isabetle tayinini eski edebiyatımızın mütahassıslarına bırakarak ancak şunu ilâve edeyim ki, büyük zaferinin hâlesi içinde şa'şaalar saçan genç Fatih'e müellifin beslediği aşk kendisini büyük hükümdarın çehresinde hiç bir gölge bırakmağa razı etmiyor, siyaset sahasındaki hiç bir zaâfını kabul etmemeğe de onu sevk ediyor. Samiha Ayverdi'ye göre II. Murad tahtından feragat edip oğlunu padişah yaptıktan sonra bu üzlet hayatından ebediyyen ayrılmamak azminde iken, tahta zorla yeniden geçirilmiş, Fatih de tahtı ısrarla babasına terk edip Manisaya memnuniyetle çekilmiştir. Hakikatte ise II. Murat tahtı bıraktıktan bir müddet sonra Manisada sıkılıp Edirneye tehalükle dönmüş, düşman karşısında kazandığı zaferden sonra oğlunu kat'î şekilde tahttan uzaklaştırıp Manisaya, kendi yerine yollamış ve genç Fatih saltanattan uzaklaşmasından dolayı keder ve ıstırap içinde, babasının ölümüne kadarki zamanı, bu işteki büyük rolünden dolayı Çandarlı'ya karşı affetmez bir gazap içinde geçirmiştir. Hattâ, II. Murad ihtiyarlık yaşına erişseydi, Fatih Manisa üzletinde otuza, hele kırka, elliye varmağa tahammül eder miydi, yarım asır sonra II. Bayezitle Yavuz arasında oynanacak dram, bu baba ile oğul arasında geçer miydi, bu dahi üstünde durulacak bir nokta teşkil eder. Kaldı ki, bu, Samiha hanımın eserinde ele aldığı bir dâva değil, tâlî bir noktadır, buna sadece temas ediyor, temas ederken de keyfiyeti en güzel şekilde tasavvuru tercih – güzellikte oğulla beraber babaya da bir hisse ayırıp – etmiş bulunuyor.

Eserde ele alınan mevzu, az evvel de dediğimiz gibi Fatih'in mütefekkir ve sanatkâr hüviyeti, devrindeki fikir ve sanat adamları ve kendisinin onlarla münasebetidir ve bu mevzu tahlil edilirken Fatih'in şair sahsiyeti dikkatle tetkik ve tahlil edilmektedir. Acaba muharrir bu münasebetle Fatih'in batı dillerini ve bilhassa Lâtinceyi bildiği hakkındaki iddiayı aydınlatır mahiyette bir bilgi veremez miydi, ve v mesi icap etmez miydi? – K ki, şahsî kanaatimiz, Fatih bu iki garp dilinden ve bu n yanda Lâtinceden olsa o beş on kelime bellemiş l lunduğu, bu lisanlardaki v kufunun (bilmek) derecesi erişmediği merkezindedir. Ç le olmasa, Lâtince ve Rum bir iki mektubu, Yavuz' Farsca bütün bir Divan'ı y nında bu dillerde bir iki şi olur, hiç değilse – Sultan Me met Reşad'ın Çanakkale za ri manzumesi – gibi bir şiir kendisine mal edilirdi...

★

DEVLET MEMURU ERMEN LER HAKKINDA BİR KİTAP

Rn. K. G. Çark imsaziy çıkan «Türk Devleti Hizmetl de Ermeniler. 1453-1953) ba lıklı kitap, hiç görülmemiş b hayli resmi ve bir hayli ye malûmatı ihtiva ediyor. İsta bulun fethinden itibaren Erm ni vatandaşlarımızın hayatla son asırdaki istiklâl iddia gayretlerine temastan kaçını mak şartiyle anlatılmakta, Mahmud'dan itibaren Osman devleti hizmetine giren büti Ermenilerin hal tercümele verilirken de bunlardan baz larının hizmetleri hakikate mübalâğalı bir şekilde hik ye edilmektedir. Eserin hede bu devletin Ermeni memu larından büyük istifadeler t min ettiğini ispat etmek te kil ettiğine göre, bunu zaru saymak kabilse de muharri bu hususta bir ölçü gözetme miştir. Devletin teşkilâtı hak kında da fikir ve bilgisi az o duğundan bazı küçük memur

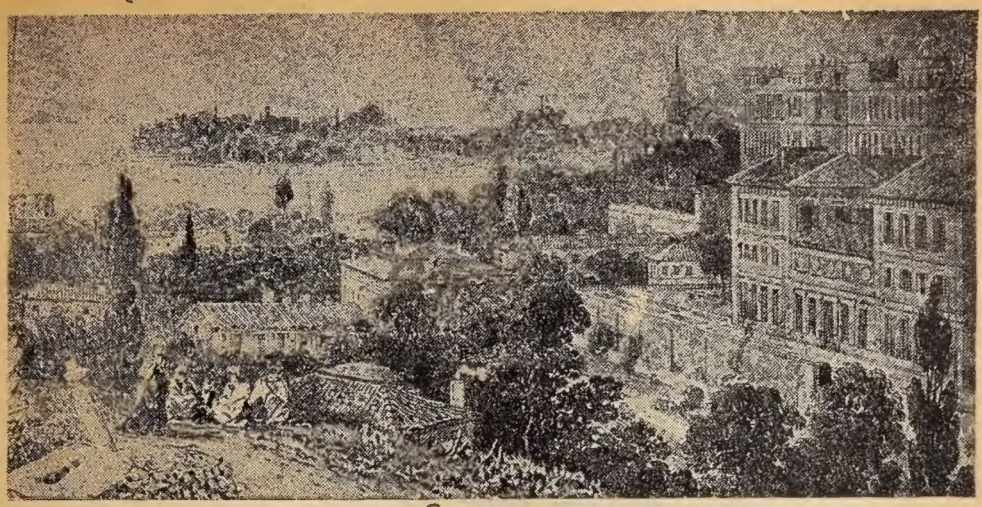

latasaray tarihi eseri resimlerinden: 1839 tarihinden sonraki Beyoğlunda yabancı elçiliklerin bulunduğu mahalle bu haldeydi.

a bir kaç derece birden atla-rak bir kaç sefaret kâtibi, irliğe yükseltivermekte, kal ki bu terfilerden bazan rkler dahi istifade ederek, selâ Mülkiye Nazırı Pertev şa kitapta sadareti ihraz et-ktedir.

lâve edelim ki, rahip efen-bu tarifleri ve ehemmiyet-kimseler hakkındaki te-cühleri yanında bazı ırk-larının Türk harsına ettik-büyük hizmetleri de kay-mış değildir. Sakız Ohannes anın güzel san'atlarla ikti-hakkındaki zamanları için mühim eserlerini, oğlu nenak beyin şark minya-leri hakkındaki tetktkleri-Ermeni edebiyatının tanın-hikâyecilerinden olan Kir-Zohrap efendinin Ceza nununa dair eserini ve ni-et Ermeni sanatkârlarının rk tiyatrosuna olan hizmet-ini - üzerlerinde ehemmi-le durarak - anlatması icap rdi. Ermenilerin ilim ve at sahasındaki hizmetleri-tebarüz ettiremeyen müellif ece resmî memuriyet ihraz n Ermeni vatandaşları bil-mek istemiş ise bunda da tadan kaçınabilmiş değil-. Eserinin hududunu bu şe-de çizdi ise, mühim siyasi vkiler işgal edenlere, vüke-ık, sefirlik, mebusluk eden-lere ehemmiyetlerine göre yer ler verir, küçük hizmetlerde bulunanları da ancak gönüllerini hoş edecek şekilde sıralardı. Halbuki Ermeniler arasında sırasiyle vükelâlığa yükselen on kişiden«yani Davut pş. Agaton Ef., Abraham Pş. Ohannes Çamiş efendi ve Ağop paşa ile Kapriyel Nuradonkyan, Hallaçyan, İstanbulyan, Sinabyan ve Oskan efendilerden» ikisinin, yani II. Abdülhamid'in ilk zamanlarında Ticaret ve Ziraat Nazırlığında bulunan Ohanes Çamiç efendi ile İkinci Meşrutiyette ve Hakkı Paşa kabinesinin son zamanlarında Posta ve Telgraf nazırlığı eden İstanbulyan efendinin nazırlıkları tamamen unutulmuş, hele İstanbulyan efendi hiç anılmamıştır. Buna mukabil Servet Palacıyan veya Petraki Servet efendi namında pek ehemmiyetsiz, herkesin meçhulü birine tam sekiz sayfa tahsis edilip kendisinin Ankara Meclis Baş kitabet vazifesini kırk bir gün vekâleten ve fahriyen ifa ettiği de hassaten kaydedilmektedir!

Eserin insanı bazan sadece tebessüme sevkeden ve bazan bilmece halline mecbur bırakan bir de hususiyeti var ki, o da en koyu Ermeni şivesile yazılmış olmasıdır. Nisbeten düzgünleri arasından naklettiği şu iki cümle, eserin başından sonuna kadar sürüp giden lisan ve üslûbun sadık bir misalidir: «15 mais 1858 tarihinde Sultanın tasvirin Şevç, Norvekya kraliçesine götürmek şerefi kendine verilerek, aynı hükûmet tarafından bir nişanla takdir edildi. Ertesi senesi, 1859 da, Fuat Paşanın imzasını taşıyan ve Paris Türk Elçiliğinin Maslahatgüzarı bulunan Ağop efendi Gircikyan'a hitap olunan mektupla Sebuh efendinin aynı vazifesi ve ayni maaşı muhafaza edilmek şartiyle İstanbula nakli istenmekte idi.» Yok yok, bay Çark kalemi ele Ermeni türkçesi hakkında nümune vermek üzere değil, mühim bir eser yazmak üzere aldığına göre nesrini bir Türk muharririne okutup - ve icap ettikçe, o biçare mânayı kavrayamadıkça meramını, ne demek istemiş olduğunu ona şifahen anlatıp - baştan başa tashih ve tadil ettirmeliydi. Bir de has isimler fihristi var ki, içinden çıkmak veya içinde isim bulmak hakikaten başarılır bir iş değil!

Bütün bunlara rağmen kitap başka hiç bir yerde görülmesi nasip olmamış resimler ve hakikaten yeni bir hay-

lı malûmatla dikkate lâyık ve tarih meraklılarının kütüphanelerinde bir yer işgaline müstehaktır: Yazık ki, pek büyük bir dikkatle okuyup bir hayli bilmeceyi halletmek ve verilen malûmatta mütemadiyen iskonto etmek icap ediyor.

★

GALATASARAY'IN TARİHİ

Galatasaray lisesinin eski mezunlarından olup ikincisi yakın bir günde ve kanaatimize göre pek haksız bir şekilde - son bulmak şartiyle iki kere bu irfan müessesesinin müdürlüğünü ifa etmiş bulunan Fethi İsfendiyaroğlu, kendisini uzun yıllardan beri işgal eden işin ilk mahsulünü bize sunuyor. Bu iş - benim de eski ve pek kötü bir talebesi olduğum Galatasaray'ın tarihini yazmak işidir. Fethi Bey bu işi dört büyük cilt yazmakla başaracağını bildiriyor ve büyük eb'adda 600 sayfaya - evet, büyük eb'adda 600 sayfaya! - yaklaşan ilk cildi neşretmiş bulunuyor. Azmi ve gayreti karşısında saygı ile eğilmekle beraber, insan ömrünün kısa olduğunu kendisine hatırlatmak ve mühim mekteplerimiz için değil, hattâ bütün tarihimiz için bu çapta ve uzunlukta bir esere hemen hemen malik bulunmadığımızı söylemek zorundayız.

İlâve edelim ki, kitap bu 600 sayfada henüz bizim Galatasaray'ımızın, Abdülâziz devrinden buyana bu memleketin bilhassa fikir sahasında isim yapmış insanlarının elbette ki dörtte birini yetiştiren müessesenin tarihini ele almamakta ve bizim mektebimizi II. Bayezit zamanında tesis edilmiş ilim müessesesinin devamı olarak kabul edip onun asırlar boyu sürüp giden hayatının seyrini, safahatını takip ve tetkik etmektedir. Tanzimat devrinde kurulan mektebi Sultanîyi II. Bayezid'in tesis ettiği medresenin devamı saymak ne dereceye kadar doğrudur? Bu hususta tereddüde düşmesek ve İsfendiyaroğlu'nun fikir ve kanaatini kayıtsız şartsız kabul etsek dahi bu ilk cildin mevzuu bir cildin tamamını değil, ancak ilk kısmını işgal etmeli ve birinci cilt bu günkü Galatasaray'ın tesisinden İkinci Meşrutiyete kadar gelen zamanı da ihtiva ederek ikinci ciltte de İkinci Meşrutiyetten en son günlere kadar gelen zaman anlatılmalı, mektebin idare ve talim kadrolariyle mezunları hakkında cetveller ve malûmat verilmeliydi: Elliden sonra insanın elinde bazan - ne bazan, çok kere! - o kadar az yıl kalıyor ki, İsfendiyaroğlu'nun kitabına «son» kelimesini koyu. şunu idrak edememek korkusu eserin sayfalarını gözden geçirirken içime düşmedi değil. Kaldı ki, tarih her şeyi değil, hakikaten bilinmeğe ve hakikaten anlatılmağa lâyık bulunan şeyleri zaptedip bildirmekle mükelleftir ve rolü., vazifesi budur. Sayın Fethi İsfendiyaroğlu II. Bayezit tarafından tesis edilen irfan müessesesinin hayatını tafsilâtiyle anlatmayı, maarif tarihimizi bir bütün halinde mütalâa edecek müelliflere bıraksa Galatasaray'ın yerinde t edilen ve 1838 den 1949 a dar devam eden Galatasa Tıbbiyesi hakkındaki malû tı da aynı düşünce ile iht etseydi, velhasıl eski tâb münekkah olsaydı, güzel meşkûr teşebbüsünü hiç e şe hissetmeden karşılar, e rini de daha itirazsız ve d şevkli bir şekilde okurduk. raf ederim ki, II. Bayezi kurduğu müessesede yazı si veren 20 zatın hal ter melerini ihtiva eden 17 bü savfayı «Simdi canım hat ve hattatlar hakkında kitap okumağı istemiyorl yıp atladım ve eski Galata ray'ını idare eden eski ağal la teşerruf etmeği keza külfet buldum.

Muhterem mektep arka şımın eserinin ikinci ve üc cü ciltlerini bir an evvel b sunarak mektebimizin tari nl vermesini ve yetiştird değerli insanları bir kül h linde bildirmesini candan menni ederim. Dördüncü cil münhasıran müessesenin m kûre tarihi olacağı hakkır ön sözdeki satırları ise, bi endişe ile ve mânayı pek kavrayamadan okuduğumu ve edeceğim. Eğer bu, Ga a saray'a kozmopolit yetiştir ği hakkındaki iddiaları cür mek için yapılacak bir iş l bence bu külfete hic. hic lüzu yoktur ve Galatasaray'ın y tiştirdiği değerlerin listes vermek ve onların bu mem lekete ettikleri ve etmekte dukları hizmetleri anlatm mukabelelerin en kuvvetlisi en susturucusudur.

Yeni Tarih Dünyası

«Yeni Tarih Dünyası», memlekettekl tarih araştırmalarını bunun azamî derecede kusursuz olmasına dikkat ve gayret ederek sütunlarında aksettirmeği bildirmeğe karar vermiştir. Kalın ciltten mecmua ve gazete makalesine kadar dikkate lâyık her çalışmadan bahsetmek, şiarı olacaktır. Eserlerinden ve yazılarından bu sütunlarda bahsedilmesini istiyen zatlar ve müesseseler, bunlardan birer nüsha ve suretl «Bibliyoğrafya» işaretile bize göndermelidirler. İlâve edelim kl, keyfiyet bizim için bir taahhüt teşkil etmiyecektir. Diğer bir ifade ile, bize yollanacak her yazı ve eserden bahsetmek hususunda tarafımızdan yapılmış bir taahhüt yoktur.

Güneş Takvimi

Türk takvimciliğinde bir çok yenilikler yapmağa muvaffak olan Güneş Takvimi, 1954 yılında arzedilecek ve tahmin ediyoruz ki, görülmemiş bir alâka ile kapışılacak bir eser olacaktır.

442 yaprak, 884 sayfaya göz attığımız zaman, gözümüze çarpanlardan bazılarını sıralıyalım:

☆ Her gün ingilizce bir cümle (Türkçe okunuş ve mânasiyle).

★ Güzellik ve mutbak reçeleri.

★ Ev kadınına faydalı bilgiler.

☆ Eski ve makbul Türk yemekleri tarifeleri,

☆ Ziraat, bahçe, sebzecilik bilgileri,

★ Hayat ve hukuk bilgileri.

☆ Kümes hayvanları hastalıkları,

★ En önemli hatalıklar ve pratik tedavi usulleri.

☆ Ev ilâçları.

★ Dünyanın en garip hâdiseleri,

★ Küçükler için eğlenceler.

★ Herkesin o ay içindeki talihi.

★ Burçlar ve delâlet ettiği mânalar.

★ Doğum ve ölüm tarihleri arasında Peygamber Efendimiz Hazreti Muhammedin hayatı (Üstad Nureddin Artamın kalemiyle).

★ Sureti hususiyede İstanbul rasathanesi müdür yardımcılarından Bay Hasan Tayşi'nin hazırladığı en doğru namaz saatleri.

★ Ayın doğup batışı saatleri,

★ Günün en yüksek sıcaklık ve soğukluğu (Kırk yıllık vasati)

☆ Her gün bir âyet veya hâdis.

★ Her gün bir kibar kelâmı.

★ Her gün bir ata sözü,

★ Her gün bir seçme mani.

☆ Her gün o gün görülen bir rüyanın delâlet ettiği umumî mâna.

★ Her gün doğacak çocuklara seçme isimler.

★ Zaman zaman bilmeceler.

★ Her gün bir fıkra (rastladıkça doğumu veya ölümü o güne rastlayan meşhurların)

★ Her gün o güne rastlayan en mühim tarihi olay.

Okuyucularımıza hararetle tavsiye ederiz. İstanbul Haber gazetesinden sipariş edebilirsiniz.

Meşrutiyetten sonra Türk Kadını
Yazı gelecek sayımızda..

Bir asır evvelki İstanbul: Küçüksu çeşme ve mesiresi..